

Bizenta Mogel, bertso-jartzaile Bilbon.

Xabier Altzibar¹

Laburpena

Bizenta Mogelen produkzioan sakontzeko asmoz, ikerlan honetan gabon kanten arteko kidetasunak aztertuz, Jose Antonio Uriarteren bildumakoen egilea nor izan daitekeen bilatzen dugu eta beharbada horietako batzuk Bizentak idatziak lirarteke.

Hitz gakoak: Bizenta Mogel, Jose Antonio Uriarte, gabon kantak, poesía.

Resumen

Bizenta Mogel, versificadora en Bilbao.

Con el fin de profundizar en la producción literaria de Bizenta Mogel, examinamos las afinidades entre las composiciones de ciclo navideño escritas por Bizenta Mogel y algunas de las composiciones recopiladas por Jose Antonio Uriarte en su colección de Poesía bascongada. Algunas de estas pudieran atribuirse a la mencionada autora.

Palabras clave: Bizenta Mogel, Jose Antonio Uriarte, poesia, navidad.

Abstract

Bizenta Mogel, versifier in Bilbao.

In order to know the literary production of Bizenta Mogel, we examined the affinities between the Christmas cycle compositions written by Bizenta Mogel and some of the compositions compiled by Jose Antonio Uriarte in his Poesía bascongada collection. Some of these could be attributed to

---

1. Katedraduna. Universidad del País Vasco-Euskal Herriko Unibertsitatea. Leioa:
<josejavier.alcibar@ehu.eus>

Bizenta Mogel.

Keywords: Bizenta Mogel, Jose Antonio Uriarte, poetry, Christmas.

Hartua-recvdo: 2018-01-10

Onartua- aceptado: 2018-06-25

1. BIZENTAREN ALDERDI EZAGUNAK ETA EZ HAIN EZAGUNAK.

Maria Bizenta Antonia Mogel Elgezabal (Azkoitia, 1782–Bilbo, 1854) ezaguna izan zen bere mendean alegilari gisa. Jakina denez, 22 urterekin alegia liburu bat argitaratu zuen gipuzkeraz bere eta bere osabaren alegiekin: *Ipui onac ceintzuetan arquituco dituzten euscaldun necazari, ta gazte guciac eracaste ederrac beren vicitza zucentzeco* (Donostia, 1804). Esoporen alegien –genero prestigiotsua Ilustrazio garaian– euskarazko moldapena zen. Emakume batek halako liburu bat argitaratzea, eta hain gazterik, kasu harrigarria zen garai hartan.

Gertaera hori ulertzeko galdetu behar da ea zergatik izan zuen Bizentak bere anaia Juan Joseren aukera bera latina, frantsesa eta filosofia ikasteko osaba Juan Antonio Mogelen etxeko eskolan: duda gabe garaiko pentsamoldea atzeratuta zegoen emakumeen berdintasunari dagokionez, baina emakumeen ilustrazioaren puntu honetan Juan Antonio kasu berezia da, zeren emakumeen irakurzaletasuna bultzatu zuen: Inkisizioarekiko auzian (1777-1779) epaileek adierazten dute emakumeek irakur zezaten tematuta zegoela (Larrañaga:1970:264-277) eta horren azalpen gisa hipotesi bat aurreratu genuen: Luis Vives errenazentistaren *Instrucción de la mujer cristiana* liburuaren (1523) eragina zukeela (Altzibar 1996: 332).

Ipui onac liburuarekin euskal literaturako lehen emakume idazlea bilakatu zen Bizenta. Alegilari gisa ezagutzen zuten zuten garaiko euskalzaleek XIX. mendean. XX. mendean liburuak argitalpen franko izan zuen: 1912, Euskal Esnalea, Tx. Agirrerren sarrerarekin; 1963, Auspoa; 1992, Euskal Editoreen Elkarte.

Bilbon itzultzaile lanetan jardun zuen. Badakigu Bizkaiko Aldundiaren itzultzailea izan zela 1820-1833 bitartean behintzat: ordukoak dira Luis de Borbon-en Adierazpena (1820), non Bizenta agertzen den itzultzaile, eta Bizkaiko Aldundiaren gaztigu gutun bat (1833). Fr. Mateo Zabalak dioenez, *Modo de ayudar a bien morir* liburua itzuli zuen, eta, Delmasen arabera, beste obra originak batzuk idatzi zituen, hilda gero desagertu zirenak. Bide batez, Delmas horrek Bizentaren beste alderdi bat, ezagutzen ez duguna eta

ikertzea merezi duena, aipatzen digu, sasimedikuarena.²

Ordea, badu Bizentak beste alderdi bat, are gutxiago ezagutzen duguna, orain arteko ikerlanek (Altzibar 1992, 2008, 2013; Arejita 2002) gizarteratzea lortu ez dutena oraindik: bertso-paperen egile edo bertso-jartzailearena. Bere garaian, XIX. m. osoan ia guztiz ezezaguna izan bide zen Bizentaren alderdi hori, bere ingurukoentzat (fr. P. Astarloa, Ulibarri) edo J.I. Arana jesuitarentzat izan ezik. Izan ere, alde batetik, bertso-jartzaile alderdi horren aipamenik ez dute egiten Zabalak ez Uriartek (nahiz honek ustez Bizentarenak diren gabon kantak jaso bere bilduman). L. Luziano Bonapartek eta J. Urquijok bildutako gabon kanta inprimatuetan badira Bizentaren zenbait, baina, itxura denez, biltzaileak ez ziren jabetu Bizentarenak zirela, bertso paperok Bizentaren izenik ez baitzuten jartzen (soilki 1819ko batek dio “emakume batek atertia 1819. urtian Abandoco elexatian”. Eta, gero, pentsatzekoa da XIX. mendeko borroka eta gorabehera istilutsuetan bertso paper asko galduko zirela.

Guk, aipatu artikuluetan, aztertuak ditugu Bilboko gabon kanta inprimatuak, 1818-1832 bitartekoak, baita 1828an Fernando VII eta M. Amalia errege-erreginen Bilbora etorrera zela eta argitaratuak, eta halaber, “Carlistenac” deritzatenak, ustez 1837 bukaera aldekoak eta argitaragabeak, zenbaitek E. M. Azkueri egotziak (Altzibar 2013).³ Edukiaren eta hizkuntzaren azterketaz eta testukritikaz baliatuz, urte gehienetako gabon kanten⁴ eta “Carlistenac” bertsoen egiletza Bizentari egotzi diogu.

Artikulu honetan, lehenik, berraztertu egingo dugu dugu ea Bizentarenak diren San Bizente Abandoko 1814ko bertsoak (2); gero, “Carlistenac”

2. “Tenía además doña Vicenta mucha afición a la medicina y gozaban de cierta reputación los *remedios caseros* que aplicaba a sus enfermos, sobresaliendo notablemente en la curación de las enfermedades de la vista, a las que aplicaba la *plancha*, obteniendo, según aquellos, los resultados más satisfactorios”. “Ilegó a ser muy estimada por su talento y generosidad”. (Delmas, *Biografía Universal de claros varones de Vizcaya*, esk., ca 1892; 1970:38).

3. A. Zabalak ere argitaratu ditu Bizenta Mogelen gabon kantak, Bilboko 1755-1832 bitartekoan artean (Zabala 2012), baita “Carlistenac” bertsoak (Zabala 1992).

4. 1818 (Bilbao: P.A. Apraiz); 1819; 1820 (Bilbao: J. Basozabal); 1824; 1825 (J. Basozabal); 1828 (J. Basozabal–J.A. Jauregi); 1829 (J.A. Jauregi); 1830 (J.A. Jauregi); 1831 (Bilbo: E. Larunbe); 1832 (Bilbo: Larunbe).

bertsoak bere testuinguruan azalduko ditugu (3); ondoren, aztertuko dugu ea Bizenta Mogel ote den karlista gerrate inguruko gabon kanta sorta baten egilea (4); eta, azkenik, eztabaidatuko dugu ea Uriarteren bildumako beste gabon kanta batzuen egilea ere izan daitekeen (5).

Laburdura zenbait erabiliko ditugu: Ast: fr. Pedro Astarloa; BM: Bizenta Mogel; car: “Carlistenac” bertsoak; GK: gabon kanta; inc.: incipit (hasiera); PB: *Poesia Bascongada, dialecto vizcaino* (fr. J. A. Uriarteren bilduma). UD: *Urteco Domeca* (I, 1816; II, 1818). Zitazio edo adibideetan hurrenkera hau erabiliko dugu: GKren urtea, zenbagarren bilantzikoa den (zenbaki erromatarrez) eta estrofa (zenbaki arabiarrez).

2. NORENAK DIRA S. BIZENTE ABANDOKO BERTSOAK, 1814KOAK?

“San Bizente Abandokoaren elexan kantaduko dirian kantak”⁵, hizkeraz nahiz neurkeraz Fr. P. Astarloarenak baino gehiago Bizentarenak izan zitezkeelako ustea agertu genuen, zalantza apur batekin ordea (Altzibar 2009: 108-109). A. Zabalak berrargitaratu zituen bere erara, egilearen grafia originalaren berri eman gabe; tamalez, haren bertsoa baizik ez dugu ezagutzen. Zabalaren arabera, “Moldiztegi izenik gabeko bertso-paper bat da”, berak Tolosako Isaak Lopez Mendizabalen paperetatik jaso (Zabala 1991, II:27-32). Bertsoen egilea Mogeldarren bat dela susmatzen du Zabalak. Datarik ez da ageri baina Zabalak egoki dio 1814koak izan behar dutela. Ik. bertsoak: ERANSKINAK: I

Bada, bertso horien egiletzaren kontua berraztertu nahi dugu lerro hauetan. Bizenta Mogelen Gabon kanten ala fr P. Astarloarenen kidetasun handiagoa dute bertso horiek? Horretarako bataren eta bestearen gabon kantak konparatuko ditugu batez ere, biak baitira gabon kanten egile. Zehazki, alde batetik, fr. P. Astarloarenak jotzen diren gabon kantak (1795, 1803, 1813,

---

5. Hona izenburua, Zabalak dakarren erara: San Bizente Abandokoaren elexan kantaduko dirian kantak Maiatz-Pazkuako bigarren egunian, zeinetan jausten dan San Fernandoren eguna bere, eta egiten jakan piestia Ama Birjiniaren sorrera edo Konzepzioiari [Konzepzinoiari?] eta eskerrak emoten jakazan Jaunari gure errege Fernandoren etorreria gaitik.

1815, 1816 eta 1817koak⁶ (Arejita 2002: 281-324), aintzat hartuz baita ere Fr. P. Astarloaren *Urteco Domeca* dotrina azalpen liburua (I, 1816; II, 1818). Tamalez, ezin ditugu konparatu beste gabon kanta batzuk, 1814ko San Fraiskukoak, J. Bilbaok aipatuak, guk ez baititugu ezagutzen.⁷ Azken hauek, izenburuan behintzat, 1813koen antza dute. Bestetik, Bizentarenak jotzen direnak, hau da, gorago aipatu ditugun hamar urteetakoak (karlista gerrate aurrekoak).

Bi bide erabiliko ditugu egiletza auzia ebazteko: hizkuntzaz kanpoko arrazoiak (2.1) eta hizkuntzazkoak (2.2.).

2.1. Atal hau beste bitan zatituko dugu: edukia edo ideiak (2.1.1.) eta denbora zirkunstantzien probabilitatea (2.1.2.).

2.1.1. Ideietan eta tonuan, S. Bizente Abandoko bertsoek kidesun garbia dute ustez fr P. Astarloarenak diren 1813ko gabon kantekin: egileak politika eta erlijioa lotzen ditu, poza adieraziz Fernando VII.aren (“Fernando guria” VII) etorrera eta berrezarpenagatik; halatsu 1813ko Gken egileak bizkaitarrak frantsesetatik libratzeagatik eta Fernandoren etorreragatik:

“Poztu gaitez [?] lau jaietan / Maiatz-Pazkua onetan: Done Marijen sorreran,

---

6. *Villancicos que se han de cantar en la solemne Misa del sagrado nacimiento de nuestro Señor y Redentor Jesu-Christo, en el Real é Imperial Convento de nuestro Padre San Francisco. Puestos en música por el P. Fr. Antonio de Zabala, Vicario de Coro de dicho Convento.* A. Irigoyenek argitaratu zituen, “Bilbo eta euskara”, *Euskera*, XXII, 1977, 411-419.

Villancicos que se han de cantar en la solemne misa del sagrado nacimiento de nuestro Señor, y Redentor Jesu Christo, en el Real é Imperial Convento de nuestro Padre San Francisco, de esta Noble Villa de Bilbao. Año de 1803. Puestos en música por el P. Fr. Antonio de de Zabala, Vicario de coro de dicho Convento.

Gavoneco cantac cantauco dirianac otsandico Mezan. Jaungoicoen Semien jaiotzaco egunetan: gurtu edo adoracenda primilizarreco elexa Santiagocuan cein dan Bilboco Uri-linarren Vizcaico Jaunerendean. Iminiric otsanquidan Don Pedro Estorqui maisuba ostabatzaoca gaiti. 1813 urtean.

Gaboneco cantac Vizcaitarrentzat, Jaiotzaco pazco egunetan poztuteco. 1815 garren urtian oidan leguez. Bilbaoen: D. Pedro Antonio Apraizen moldeteguian.

Gaboneco osaste o cantac Jesu Cristoren Jaiotzeco-enac Vizcaitarrentzat bere Jaiotzeco eran; Gogo gozoagaz cantaduteco; 1816 garren urtian oidan leguez Jaijo barrijari. Bilbaoen: D. Pedro Antonio Apraizen moldeteguian.

Gaboneco cantac vizcaitarrentzat, Jaiotzaco pazco egunetan poztuteco oidan leguez, 1817 garren urtian. Bilbaoen: D. Pedro Antonio Apraizen moldeteguian.

7. *Gaboneco otsaldiac cantatuco dirianac doandico mesan Jaungoicoen semien jaiotzaco egunetan gurtu edo adoratzenda Albiyaco San Fraiscuco comentu lenastan Bilboz aurr. Ipiñiric otsanquidan f. Antoniño Zabala...urte 1814 garrenian.* Bilbao: F.C.P. Prieto, 1814.

/ frantzesen urtaieran, / San Fernandoren egunian / Fernando errege dogunian.” (San Bizente Abandokoaren (...), 1814, Sarrera).

“Guazan laster / (...) / Lasto ganian / Ceruco erregue / icusten, / Datorrelaco / Gueure Fernando / Bere lecuban / Iminten.” (GK 1813, Pozgariya).

Egilea Fernando errege absolutistari zuzentzen zaio erlijio katolikoa “galdu” nahi duten “okerrak” zapaltzeko eta Inkisizioa berrezartzeko eskatuz. Halatsu 1813ko GK.en egilea:

“Galdu gura badabe / okerrak fedia, / kendu gure artetik / Jaunaren legia, / zapaldu begiz laster / daukazun indarrak; / erre, kiskildu begiz / gar eta txingarrak.” (San Bizente Abandokoaren (...), 9).

“Vizi bai Jaunac / Aguintariac / Zucenceco oquerrac / Frances onduan / Donga guztiei / Austeco vizcarrac: (...) (GK 1813, II, 8).

Beraz, S. Bizente Abandoko bertsoek 1813ko GKen jarraipena dirudite edukiari eta tonu autoritario zorrotzari dagokionez.

2.1.2. Bestalde, bizitza-zirkunstantzien aldetik ere probableagoa da Fr. P. Astarloa izatea egilea. Frantziskotarra Bilboko San Fraiskuko komentuan zegoen 1813-1814 urte haietan, eta Bizenta, aldiz, Markinan, 1817eko abuztuaren 5ean Abandora ezkondu arte.

2.2. Hizkuntzazko arrazoiak

Atal hau beste lautan banatuko dugu: hiztegia, hitzen forma eta grafiak (2.2.1.); morfologia (2.2.2.); egitura sintaktiko edo esamolde batzuen arteko kideasuna (2.2.3.); neurkera (2.2.4.).

2.2.1. Hiztegiari dagokionez, bada hitz multzo bat fr. P. Astarloak bere GKetan edo *UDn* erabiltzen dituenak (OEHtik hartu ditugu *UDko* adibideak) baina ez, edo nekez, Bizenta Moglek: *barriketa*, *bildur izan*, *erreinu*, *estura*, *eskupe* (*eskupian*), *estura*, *ezkutape* (*eskutape?*), *gar*, *ipinle*, *irme*, *katigu*, *oker*

‘pertsonea gaizto’, *oligura, orban, urtaiera, zapaldu* ‘erreprimitu’, *zorijon*⁸.

Beste hitz batzuk ere Bizenta Moglek baino askoz gehiago darabiltza fr P. Astarloak: *gracija* edo *graciya*, *gurari*, *Jaunaren legia*.⁹ Bertsootako hitz asko geroago Bizenta Moglek ere erabiliko ditu (kontuan hartu behar baita fr. P.

8. BARRIKETA X, *alperkerija edo barriketia gaitik*. Astar II 161.
 BILDUR IZAN 2; *gure bildur izango da* GK 1815, 4; BM *bildurrik (ez) egon* GK 1818, II, 7; 1828, 5; *bildurrik (ez) izan* GK 1820, 8; *bildurric (ez) euki* GK 1831, 9).
 ERREINU (erreinuz kanpotik) VIII; *Erreinu guztijan* GK 1816, V, 2.
 ESKUPE (eskupian) ESTROFA *Bere eskupe edo agindura dagozan guztijen pekatubak galazoteko*. Astar II 194. (BM *mendian (izan)*).
 EZKUTAPE (A. Zabalak dakarrenez; eskutape?) II; OEH: *eskutape*. Misterio. *Jaungoikuaren erreinuko eskutape edo misterijua ezagutua*. Astar I app. XVI.
 ESTURA (esturia) V; *Atera zaizala daukazun esturatik*. Astar II 290; *Zeuben premina eta esturetan*. Astar II 51; BM *esturasunetatik* GK 1820, 12; *esturasunetan* GK 1824, 10; *esturasun andijan* GK 1830, 3.
 GAR (gar ta txingarrak) IX; *amore garretan* GK 1817, III, 1; *amore garra* GK 1817, III, 1.
 IPINLE (*jar leku garaijatan erregen ipinle*) 2. OEH (El) *que pone, coloca*. Fundador, creador, que instituye. *Bere [Elexiaren] ipinle edo fundadore*. Astar I 101. *Jaungoikua bera dala Abe Marijaren ipinle edo autore*. Astar II 271.
 IRME (*irme sendatu eizu / Inkisizinoia*) 10. Aditzondoa: *Ain irme sinistu biar doguz egija oneek, ze [...]*. Astar II 3. Adjektiboa: *Murru irme bat*. Astar II VIII. *Gerrari andi eta irmetzat eukezan [...]* *Erromatarrek gure antxinako asaba euskaldunak*. Ib. v.
 KATIGU (*katigu zengozala*) VIII. *Arzen ditu katigu postarijak*. Astar II IX. BM *katigarijo*.
 OKER ‘pertsonea gaizto’ (*Galdu gura badabe / okerrak fedia*), 9; GK 1813 II 4 *Erdi oquerra* (frantsesei buruz), 5 *Francesen casta / oquer guztiei*; *Vici bai Jaunac / Aguintaria / Zucenceco oquerrac* GK 1813, II, 8; *Guizon oquerragaz* GK 1813. BM ‘gauza oker’ *oquerren bat errijan / danian jazoten* GK 1825, 7.
 OLGURA (*oligura andijagaz*) 7; OEH 1. Regocijo, placer; diversión. *Ze olgura! Ze gozatasun! Ze poza*. Astar II 273. *Gastetan dabee daukena baño geijago [...] banidadia batetik, olgura eta jolasa bestetik*. Ib. 90. *Ez eutsuzan garratzututen zeure olgura eta zeure jan edanik gozuenak?* Ib. 224.
 ORBAN (orban, ez erzurrik) 1. [P. Astarloa] *quenduco deutzuz orbanac* GK 1795, V Poz). UDn ugariak dira adibideak.
 URTAIERA (*frantzesen urtaieran*) Sarrera OEH: 1. Salida, acción de salir. 7. Urtaiera. Origen. *Bera dalako beste persona bijen urtaijera, edo beste bijak beragandik datozalako*. Astar I 26.
 ZAPALDU ‘erreprimitu’ (*zapaldu begiz laster / daukazun indarrak*) IX. OEH: *Asko alditan gezurra da saristatua, ta egia zapaldua*. VMg 73. *Oin azpijan zapaldutera Jaungoikuaren semia*. Astar II 237. *Emen datzaz zaldi batzuk estiak darijuezala, an idi batzuk zapaldurik*. Ib. X.
 ZORION (*zorijon betia*) 11. *Onembeste zorion* GK 1813; *zoriyac* GK 1813, V, 1; *zorijonac* GK 1816, II, 4; *zorijoneco*, ib., 6; *Gure Zorijoneco, / Seinchu pozgarrija* GK 1816, V, 6.
 9. GRAZIJA (*grazijan sorturik*) I, *grazijan sortubak* III (A. Zabalaren bertsioa; *gracijan? gracijan?*); P. Astarloak maiz *gracija/graciya*: *Baguenqui celan emon, / Jaunari gracijac* GK 1816, V, 4; *Jaunaren gracijan* GK 1816, VI, 3; *araco gracija*, id., 4; *Jaunari gracijac* GK 1817, I, 2, id. 7; *gracijaz* GK 1817, III, 2; *gracijac* GK 1817, III, 3; BM *gracija sortuko da* GK 1820, 21).
 GURARI (*Zan gure gurarija*), V. *Jateco artubagaz / Onen gurarija* GK 1816, VI, 4; *Betoz aragizko gurarijatan samaraino ondatu rik dagozan gustijak*. Astar II 146 (242 *guraari*). BM *guraarijak* GK 1832, I, 3.
 JAUNAREN LEGEA (*Jaunaren legia*) 9. *Jaunaren Leguian* GK 1817, II, 6); *Jaungoikuaren leguia* [BM] GK 1818; *Jaungoikuaren leguia* GK 1820, 10; *Jaincuaren leguia* GK 1828, 12, id. GK 1829, I, 11; id GK 1830, II, 20).

Astarloak Bizentaga eragina izango zuela).

Hitzen forma batzuek ere Fr P. Astarloaren itxura handiagoa dute Bizenta Mogelena baino, adib., *ifnten*¹⁰ edo *alainche*.¹¹ Grafiei dagokienez, ez dakigu zenbateraino errespetatu zituen jatorrizkoak A. Zabala argitaratzaileak; baina baliteke San Bizente Abandoko kanten egilea ez izatea Bizenta Mogel bezain sistematikoa igurzkari eta afrikatuak irudikatzen zuten grafien bereizketan, oro har, bereziki *tz* eta *ts*- digrafoei dagokienez.

2.2.2. Morfologia arloan, testua Zabalak argitaratu bezala hartuta (ez dakigu aldaketarik egin ote zuen), ezaugarri batzuetan bat datoz S. Bizentekoak eta P. Astarloarenak, adib. *-rik* aditzondoaren erabileran; halako gutxi ageri da Bizenta Mogelen gabon kanta inprimatuetan.¹² Bat datoz beste atzizki batzuetan ere, honetan baita Bizenta Mogelen GKekin (*-tik* ‘nondik’, *-en* genit. sing.).

Aditz morfologian ere bat datoz S. Bizentekoak eta P. Astarloarenak partizipio atzizki zenbaiten erabileran, adib. *-adu* (vs BM *-au*)¹³ eta *-ubagaz* instrumentalean¹⁴, Bizenta Mogelengandik bereiziz; hirurak bat datoz, ordea, partizipioari arruntki *-rik* marka eta ez *-ta* eranstean. Beste forma batzuetan ere bat datoz S. Bizentekoak eta Astarloaren GKk, Bizentarenetatik bereiziz

10. *guztia ifnten dau / argizko pozian*) VIII (baina erregen *ipinle* 2). *Ifni* forma oso ugaria da UDn: lehen orrian bertan 2 aldiz agertzen da; baita *imini* ere GKetan: *iminiric* GK 1813, II, 5); *imiten* (sic) *baquia* GK 1816, V, 2. Bizenta Mogelek beti *imini*: GK 1829, I, 3, 21; id. II, 21; GK 1831, II, 20.

11. *Jaijorik eguzkija* (...). *Alaintxe zuk, Fernando*, 7. *Bada alainche dirauscu Trentoco batzar, edo Concilijuac* UD I, 242.

12. *ederrik (urten eban)* 1, *Garbirik (Garbiric jaon daizun)* 10. *andijen Semeac, / Jaijoten diriala / arroric guztijac* GK 1816 3; *villos ta pobrerik* GK 1816 II, 2.

13. *kantaduko dirian* (izenb). *cantadu daigun* GK 1816, IV, Sarrera; *Gaboneco osaste o cantac* (...) *Gogo gozoagaz Cantaduteco* GK 1816 (izenb); *Cantaduco dituguz* GK 1816, III, 7; *cantadu daigun* GK 1816, IV, Sarrera; *topaduten* GK 1815 1; *ondo pensaduban* GK 1817, II, 2; *predicadu biar deutzen* UD I (izenb.). 1818ko Gketan ere agertzen da: *ez dogu cantaduco* GK 1818, I, 1. Beste urteetakoetan BMek *-au*: *aguintau* GK 1818, II 2; *cantau* GK 1819, 1, id. GK 1825, 1, id. 1825 11; *asmau* GK 1819, 2; *adorau* GK 1831, 5.

14. *-ubagaz (emen sartubagaz)* VII. *Jateco artubagaz* GK 1816, VI, 4; *Alan dua ekandu zital au gogortu eta sendatubagaz*. Ast UD II, 149.

(*jacan*,¹⁵ *dakarguz* ‘hark guri’ forma trinkoa¹⁶).

2.2.3. Egitura edo esamolde batzuetan ere nabari da S. Bizentekoen eta ustezko fr. P. Astarloaren GKen arteko kidetasuna. Adib. *Halan Xek* konparaziozkoan¹⁷ edo galde perpausa + agintera bidezko baldintza egituretan, zeintzuei herri euskararen usaina darien.¹⁸

2.2.4. Neurkerari dagokionez, S. Bizenteko bertsoek, hasierako hitz lauuko azalpenaren ondoren sarrera bat dute seiko hautsian (8A/8A/8B/7B/9C/9C), gero estribillo gisako bat, *arintxuba* izenekoa, zortziko hautsian (5/5/5/3A/5/5/5/3A) edo lauuko handian (10(5+5)/8(5+3)A/10(5+5)/8(5+3)A), eta ondoren 11 zortziko, Bizkaiko zortziko txikia deritzon moldean (7/6A/7/6A/7/6B/7/6B). Kantatzekoak dira, izenburuan espreski esaten denez.

Bada, neurkera aldetik S. Bizentekoak Astarloaren eta Bizentaren GKekin zehatz konparatu ez ditugun arren, ez dugu arrazoi sendorik ikusten bertso horien egiletza frantziskotarrari ukatzeko: fr. P. Astarloaren –eta Bizentaren– gabon kanten osagai berak dituzte (sarrera, zortzikoa, pozgarria edo estrilloa), ordena gorabehera. Fr. P. Astarloak gogoko ditu erritmo arin eta biziak estribiloan, silaba kopuru desberdineko bertsolerroak edo molde hautsiak (Bizentak, ordea, molde eta erritmo egonkorragoak), eta Bizkaiko zortzikoa maiz darabil, beste zortziko molde batzuekin.

Beraz, artikulua honetan, alde batetik, ezeztatu nahi dugu 2009koan esandakoa, hau da, S. Bizente Abandoko bertsoak Bizenta Mogelenak izan zitezkeela, eta, bestetik, haien egiletza fr. P. Astarloa frantziskotarra egotzen

15. *Eta egiten jakan piestia (...), eta eskerrak emoten jakazan Jaunari (...)* (Sarr.). *Oleacinoiari jacan bildurra* UD I, 241, 243.

16. *Jaungoiko errukitsu / on eta bigunak / dakarguz Fernandogaz / ugari ondasunak*) VI. *Zorijonac dacarguz, / beronec guretzat* GK 1816 II, 4.

17. (...) *Alaintxe zuk, Fernando*, VII. *Zarra barriztetia / da achinaco Usuba / alan naidot nic esan, / Zarbarri Contuba*, GK 1816.

18. “*Inok Elexien kontra / ezer esaten dau? Ez eijozu parkatu / barriketa zital au. / Garbirik jaon daizun / zure erlijinoia, / irme sendatu eizu / Inkisizinoia.* (San Biz X)

“*Iñoc ausi gura badau / irutasun guria / quendu oni / aurreraco / aguinzezo arduria, / ez parcatu / au gura dau / Jesus jaijo barrijac / quenduteco / aspaldico / ascoren egarrijac.*” (GK 1815, 3).

diogu.

3. “CARLISTENAC” BERTSOAK BERE TESTUINGURUAN

Uriarteren *Poesia bascongada* bildumako “Carlistac” izenburudun bertsoek, errealisten gerra egintzak goraiatzan dituztenak, Bizenta Mogelenak dirateke eta ez Eusebio Mari Azkuerenak, frogatu uste dugunez (Altzibar 2013, 433-483). Atal honetan, bertsoetan kontatzen diren zenbait gauza bere testuinguruan kokatu nahi ditugu.

“Carlistenac” bertsoetan egilea *euskaldun* gudariei zuzentzen zaie eta ez bizkaitarrei, gabon kantetan egin ohi duenez; esan nahi baita, Euskal Herriko beste gerratoki eta batailei begira dagoela. Egilearen asmoa da euskaldun gerlariei bihotz ematea. Horregatik diotse munduak haien balentriak albiste bihurtu dituela (1. bertsoa), munduak harriturik ikusten dituela nola irauduten lau urtez gerran (2.a), kristinoek gudatalde ugari ondo hornituak ekarri dituztela atzeritik –frantses, ingeles, polako eta portugesak–, bazterrak hondatzen gozatzen direnak (5, 6, 7.a), euskaldun gudariak mendi eta basora jo zutela hasieran gerorako utziz ibar eta zelaiez jabetzea (8.a), arerioen kopurua izugarri ugaria izan arren euskaldun errealistak indarberrituta ekin eta ekin ari direla, are hasi direla ibar eta zelaietara jaisten, hiriak setiatuz eta bereziki soldadu ingelesten artean triskantza eraginez (11, 12, 13., 14.a), euskal herriak arrotzen izua direla, lehen harro zebiltzanak orain burumakur dabiltzala, frantses eta ingelesek eman dutela beren herrialdean euskaldunen berri eta polako eta portugesak joan direla beren lagunak utzirik (15, 16.a), azken ahalegina eginda garaitza osoarekin etxeratuko direla euskaldun gudariak (18.a), mundu guztia zurturik dagoela haien balentriekin halako gerra gogorrik ez baita izan (19.a), Jainkoa lagun dutela (20.a), eta behin garaipena irabazita, goratu egingo dituztela guztiak atzerrian eta etxean (21.a). Bertsoegileak bukatzen du dei eginez erregegai Karlos V.a lehenbailehen tronuan ipin dezaten, gudarien ondoan egon delako eta Jainkoak hala nahi duelako (22, 23, 24.a).

Bertsoetan esandakoak testuinguru zabal batean koka ditzagun. Lehenik, bertsoegileak euskaldun gudari errealisten protagonismoa adieraztean, ageri da, alde batetik, gerra eta euskaldunak Europako eguneroko prentsan oso

aipatuak direla, eta bestetik, errealistek beharrezkoak zituztela garaipen militarrek ekonomia arazoak konpontzeko, hau da, Europako bankuetatik kredituak lortzeko.

Bigarrenik, etsaien artean atzerritar soldaduak eta bereziki ingelesak ahotan hartzeko ere bazituzkeen bertso-jartzaileak bere arrazoiak. Jakinaenez, kristinoak eskuz esku ari ziren erbestetarrekin (Aliantza Laukoitza, 1834/04/22an eratu). Ingeles soldaduek *British Auxiliary Legion* osatzen zuten, Lacy Evans buru; bolondresak ziren, bi urte eta erdi inguru egon ziren Euskal Herrian, 1835eko uztailetik 1837ko abendura arte, eta, batzuen arabera, haien parte hartzea ez zen izan erabakigarria gehienetan (J. M. Santamaría 1985:1263-1270).

Hala ere, bertso hauetan eta beste batzuetan aditzera ematenenez, ingelesek ederki lagundu zieten kristinoei 1836an Donostiaren kontrako eraso gelditzeko eta Bilboko setioa (bertso-jartzaileak seguru asko ondo ezagutu behar izan zuena) desegiteko, baita Irun hartzeko. Horregatik, errebantxa gogoa sumatzen dugu bertso-gilearen esanetan: “Zenbat triscantza gogor / ingles azurretan, / baitabere ez gitxi / euren lagunetan” (14.a). Triscantza horiek, hau da, errealisten garaipen militarrek, egiazkoak dira eta ez nolanhikoak, Oriamendiko bataila (1837/03/15, 16) edota Andoaingoa (1837/09/14) izango ditu buruan bertso-gileak; azken horretan Uranga errealista gudalburuak erabat garaitu zituen ingelesak, ehundaka hilez. Ingelesak gorrotatuak izan bide ziren, besteak beste ehun eta gehiago baserri eta etxe erre zituztelako Gipuzkoan.

Dena dela, euskaldun gudariei adorea ematea dute helburu bertso horiek, hain zuzen kinka larrian zirelako: Bilboko setioan porrot eginda, urte luzeetako gerraren ondorioz nekatuta eta etsita. Beraz, bertso bikain horiek une hartako egoeraren lekuko dira. Noizkoak diren garbi ageri da: “lau urte luzeetan / beti gerra baten” (2.a) dio bertso-gileak, eta, errealisten aipatu garaipenen data kontuan hartuta, badirudi 1837ko irailaren erditik abendu bitartekoak izan daitezkeela.

Bertsoen helburuak, errealistei bihotz emateak, erakusten du Bizenta Mogel errealistekin josia zela. Bertsook izenik gabe zabalduko ziren; ez dakigu, ordea, inprimatuta edo ez. Abandoko elizatean errealistak nagusi izan zirenean,

Bizenta Mogelen senarra (Eleuterio Basozabal) sindiko izan zen eta Ulibarri –euskaltzale ezaguna– fiel errejidore, 1836ko urrian udal konstituzionala eratu zen arte. Bizentaren anaia, Juan Jose Mogel idazlea, Bizkaiko diputatu jeneral izendatua izan zen Bizkaiko Aldundi Karlistan (1834-1838) bertsoak ondu ziren garaian eta Aldundiaren aginduak sinatzen zituen. “Carlistenac” bertsoen egilea Bizenta Mogel izatea probableagotzat jotzen dugu haren anaia Juan Jose Mogel izatea baino, baina ez dugu erabat bazterten Juan Jose izan daitekeenik; oso antzekoa da neba-arreben hizkera eta osaba izan zuten biek maisu.

Karlisten balentriak ingelesen eta atzerritarren kontra goraiatzen dituzten bertso gehiago ere badago, baita liberalen aldekoak ere. Horiek guztiak A. Zabalaren bilduman ikus daitezke (Zabala 1992); hor agertzen dira aipatu gertaera eta batailei buruzko hainbat bertso.

4. KARLISTA GERRATEKO GABON KANTEN EGILE?

Bizenta Mogelek karlista gerrate aurreko urteetan (1818–1832), salbu konstituzionalistak nagusi izan zirenetan (1821-1823), ia urtero gabon kantak ondu eta inprimatuta atera bazituen, pentsatzekoa da karlista gerratean ere (1833-1839) jarraituko zuela ontzen, ohitura zuenez. Argitaratea, ordea, zailagoa zatekeen gerra egoeran; L. L. Bonaparte eta J. Urquijok bildu bertso-paper inprimatuetan ez da ageri, itxura denez (?), urte haietako GKrik, ez Bergarako Itunaren ondokorik. Eta argitaratu baziren ere erraz galduko ziren.

Bestalde, gabon kanta horiek Abandoko S. Frantziskoko komentutik ateratzen ziren –frantziskotarrak izan ziren Jesusen jaiotzarekiko eraspenaren bultzagileak– eta fraileak kanporatuak izan ziren komentua errealdisten babesleku zelako akusaziopean; Bilboko gabon kantak erabat politizatuak zeuden (1824z geroztik errealdisten aldekoak ziren).

Kontua da Uriartek *Poesia bizcaina, dialecto vizcaino* bilduman (Kortazar–Billelabeitia:1987) gabon kanta multzo handia bildu zuela, gerrate garaikoak eta ondokoak, gehienak anonimoak. Ez dakigu gabon kanta horiek bertso paper gisa inprimatu ziren edo ez, edo hedatu ziren edo ez. Ez dakigu ere

zehatz nola bildu zituen Uriartek gabon kanta horiek; beharbada Markinan egon zenean (1840-1859 ing.) Juan Jose Mogelek eskuetaratu zizkion. Nolanahi ere, gabon kantak multzoka ordenatu bide zituen bere bilduman, egile berarenak baitira batzuk, guk hemen aztergai ditugunak. Testuari dagokionez, gerta liteke Uriartek hitzen forma edo grafia batzuk aldatu izana.

Bada, inor ez da ausartu haietako batzuk Bizenta Mogelenak direla esatera, baina gure ustez haren burukoak dira edukiz eta hizkuntzaz. Hori frogatu nahi dugu ondorengo lerrootan. Horretarako, lehenik lan-metodoa azalduko dugu (4.1), gero zein diren BMenak (4.1.) eta, ondoren, zergatik diren harenak (4.3).

4.1. Bizenta Mogelenak diren edo ez aztertzeko, bi alde hartuko ditugu aintzat: hizkuntzaz kanpoko arrazoiak eta hizkuntzazkoak. Hizkuntzazko arrazoiak oinarritzeko, aztergai dutugun gabon kantak Bizentaren aurrekoekin (1818-1832) konparatuko ditugu, baita *Vizcai guztiz linargui* edo Fernando eta M. Amalia errege-erreginen Bizkaira etorrerakoekin (1828) eta “Carlistenac” deritzatenekin (1837).

4.2. Gabon kanta guztiek dute izenburu “Gabongo Cantac” eta honako hauek dira, hasierako hitzen arabera bereizita (incipit):

4.2.1. “Barri guztijen” (inc.). Uriarte PB eskuizk. 217-219; Kortazar–Billelabeitia 132-134). Estribiloa eta 14 bertso Bizkaiko zortzikoan. Aldaera bat dago bilduman: “Urteric urte” (inc.). Estribiloa eta 14 bertso Bizkaiko zortzikoan.

4.2.2. “Ongui etorri” (inc.). Uriarte PB eskuizk. 221-223; Kortazar–Billelabeitia 134-135. Estribiloa eta 15 bertso Bizkaiko zortzikoan. Data bat agertzen da parentesi artean, 9. bertsoan, “Guerra aserriac”en parean, Uriartek edo beste norbaitek jarrita: (1837).

4.2.3. “Arin bai arin”. Uriarte PB eskuizk. 225-226; Kortazar–Billelabeitia 135-138. Estribiloa eta 15 bertso Bizkaiko zortzikoan.

4.2.4. “Beti beti” (inc.). Uriarte, PB esk., 227-228; Kortazar–Billelabeitia 137-138. Estribiloa eta 8 bertso Bizkaiko zortzikoan.

4.2.5. “Eldu da” (inc.). Uriarte, PB eskuizk., 229-231; Kortazar–Billelabeitia, 138-139. Estribiloa eta 14 bertso Bizkaiko zortzikoan.

4.2.6. “Ydigui bitez” (inc.). Uriarte PB eskuizk., 239-240; Kortazar–Billelabeitia, 141-142. 10 bertso Bizkaiko zortzikoan.

Beste bi ere Bizenta Mogelenak dira, gure ustez:

4.2.7. “Daigun, daigun” (inc.). Uriarte, PB eskuizk., 237; Kortazar–Billelabeitia, 141-142. Estribiloa eta 6 bertso Bizkaiko zortzikoan. Hein bat desberdina da multzo honetako GKekin eta Bizentaren gainerako GKekin konparatuta: laburragoa da eta osagai ideologikorik ez dauka. Hizkuntza aldetik, baditu hitz, adizki edo forma batzuk, Bizentak beste GKetan ustez erabiltzen ez dituenak, adib. *enparaubac* 4, *cabietan* 2, *dacus* 3, *dacusgu* 1 (Bizentak arruntki *dacusc-*), *etziñic* 2 (baina *etzunic* 5, *etzungo* “Ydigui bitez” 6). Baita beste horietan agertzen ez den irudi bibliko bat: *Loraturic dacusgu* / *Jeseren cigorra* 1. Hala ere, ez dira eragozpen sendoak eta beraz ez dugu arrazoi garbirik ikusten egiletza BMri ez egozteko, oro har hiztegian, morfologian etab. haren hizkera baita. Gainera, GK hau BMen besteekin batera dago multzo berean. Beharbada, GK baten saio edo guztiz amaitu gabeko zirriborroa da.

4.2.8. “Guiza-aldi osuac”. Bizkaiko Aldundiko Liburutegia, Bv-85, Pagola, R.M. eta al. *Bonaparte Ondareko eskuizkribuak: Bizkaiera*, 3 lib., 1992. Ik. Eranskinak: II.8. Testua aldatuta dagoela dirudi. Hizkeraz BMrena da. Adib., *Gizaldi osuak igaro* esamoldea agertzen da, GK 1819koan bezala:

“Guiza-aldi osuac / Millaca urtiac, / Ygaro hoy cituan / negarrez Gentiac.” (Guiza-aldi osuac 1).

“Gure Gurasuac, / igaroten cituben / guiza-aldi osuac.” (GK 1819, 11).

Beste esamolde bat, *argitu/desegin ilunpe guztia(k)*, multzo honetako “Eldu da” gabon kantan ere agertzen da:

“Arguitzeco betico / Yllumpe gustija” (Guiza-aldi osuac 6).

“Deseguin oi ditube / Yllumpe guztijac” (Eldu da 2).

Forma urri bat agertzen da GK honetan, *Jesusa* ‘Jesus’, errimagatik seguru asko (Guiza-aldi osuac 7, baina *Jesus* 3), GK 1818koan ere (II, 9) aurki daitekeena. Baita 2. perts. pl. (Asaba dontsuac / Abranen yllumpetan zagozan yustuac” baina hori ere ez da harrigarria BMen GKetan edo “carlistenac” bertsoetan.¹⁹ Egia da BMrenak ez diren forma batzuk agertzen direla: *opa doscun* [BMk *deusc-, desc-*], baina testua aldatuta egon daiteke.

Ik. Bizenta Mogelenen ustezko gabon kanta hauek: ERANSKINAK-2.

4.3. Atal honetan saiatuko gara azaltzen GK horiek zergatik diren, gure ustez, Bizenta Mogelenak. Bi alde aztertuko ditugu: batetik, gertaerei, gaiei eta ideologiari dagozkion arrazoiak, baita gaien banaketari eta kokapenari (4.3.1.); bestetik, hizkuntzari dagozkionak (4.3.2.).

4.3.1. Gertaerei, gaiei, ideologiari eta bilduman duten kokapenari dagozkion arrazoiak.

4.3.1.1. Liberalen izendapen zeharbidezko eta erdi ezkutuak azaltzen dira: *malmutz, gaizto, donge, Luziferren lagunak* (Ongui etorri 10), *infernu* (Eldu da 8), Bizentak egin ohi zuenez.²⁰ Halaber gerraren eta bakearen aipamen erdi gordeak, gerraren interpretazio erlijioso-moralarekin batera. Bertsoegilearen arabera, Jesusen legea askok nahi ez dutelako sortzen dira haserreak eta gerra; errealistak onak dira eta liberalak gaiztoak. “Ongui etorri” GKn behin eta berriz ageri dira alusioak:

“Ygues eban lurretic / guizonen baquiac” (Ongui etorri 2).

“Alan esquiñi arren / Jesusec baquia / Gorde nai ecic ascoc / Beraren leguia. / Mundubac sarri dituz / **Guerra aserriac**” (1837) / Luciferrec eguiñic /

19. Vizcaytar Sendo / izugarriyak, / pretau eidazuz / gaur belarriyac / arin nai bozuz / entzun barriyac / (...), GK 1818, II, Sarrera; Vizcaitar prestu senduac / gaur biar ceunquez eguac GK 1818, II, Pozg; Vizcaitar sendo / viotz andicuac, / (...) / Izan zara bai beti / garbi, ta cntzuac / (...), GK 1819, Sarrera. Billatu cristiñuac / goruntzco vidiac, / Ez zaituz lotsatuco / ygues eguitiac, car 17.

20. Vijotz malmuts galdubac (Ongui etorri 8, halaber “gueisto ta donguentzat” ibid. 4). *Malmutz* maiz ageri da BMren bertsoetan: Vizcai guztiz linargui 1828, 4; GK 1824, 1829, 1830.

Onetan barriac.” (ibid. 9).

“Luciferrec izanic / Lurrian lagunac / Ez guichi aspaldijan / Ondo ezagunac / Agaitic daruaguz / Alaco egunac / Gura izan ez arren / Jesus ain bigunac.” (ibid. 10). (*Daruaguz* horrek bertso-gilearen ikusmoldea adierazten du: liberalen nagusitasuna jasaten ari dela).

Gorago azaldu dugunez, Uriartek edo beste norbaitek parentesi artean data bat jarri dute “Ongui etorri” GKren 9. bertsoan: (1837). Ez dakigu data horrek gerra urtea ala gabon kantarena adierazi nahi duen, baina baliteke bata eta bestea adierazi nahi izatea, azken bertsoan *Garaitziaren Amari* arren eta otoika ari delako:

“Jaijotzaco eguna / Guztiz egoquiya / Jaristeco cerutic / Nai dogun guztija. / Gabon zorijoneco / Atseguingarriya / **Garaitziaren Ama** / Doncella garbija.” (Ongui etorri 15). Eta, hain zuzen, urte horretako (1837) “Carlistenac” bertsoetan garaitza militarren desio larria adierazten du Bizenta Mogelek hitz hori bera erabiliz behin eta berriz: *garaitza osuagaz* 16, *garaitza guztijac* 20, urte berekoa izan daitekeen gabon kanta honetan bezala-bezala.

Garaitze hori “Beti, beti” GKn ere azaltzen da:

“Au da leijaltasunaren sariya: / Jaunac dacar gaur pozcarriya: / **Garaitziaren azquenian** / Ondochu gozatu gaitian” (Beti beti, estrib.). Hortaz, 1839koa ote da?

Gerraren aipamen gordea ageri da “Guiza-aldi osuac” GKn ere:

“Ce soñu desbardiñac / dantzuzan Munduac / Cerubac opa doscun / Atzeguiñescuac. / Barriz guizonac davilz / **Alcar amaituten** / Erdu Jesus Maitia / Gustioc baquetuten” (Guiza-aldi osuac 3).

Ez dakigu, ordea, karlista gerrateaz edo Hiru Urteko Konstituzio garaikoaz edo frantsesteakoaz ari den.

Aipatu ditugun GKetan gerra egoera adierazten da eta “Eldu da” GKn, ordea, bakea eta poza *poz*, *gozatu*, *bakea*, *alegriya* hitzen errepikapenaren bidez eta

esklamazio bidez (ik. beherago):

“Eldu da, eldu da ain gura zana / Gabon pozgarri dontsuba:” (Eldu da, estrib.)

“¡Nosbait biar al eban / Mundubac gozatu! / Anchiñaco negarrac / Pocian aldatu.” (Eldu da 1).

“Ynfernuba goituta / Betico sarija.” (Eldu da 8).

“Echian poza, eta / Campuan baquia” (Eldu da, 13).

Beraz, GK hauek gertaeren lekuko dira, zehar bidez, eta gerrari, garaitzari edo bakeari buruzko aipamenek data batzuk iradokitzen dituztela dirudi, edo, behintzat, gerrate eta ondoko urteetara hurbiltzen gaituztela: “Ongui etorri” 1837koa?, “Beti beti” eta “Eldu da” 1839-1840 ingurukoak?

4.3.1.2. Ideologia edukiengatik ere Bizenta Mogelenak dirateke GK hauek. 1818-1832 bitarteko gabon kanta inprimatueta osagai politiko-ideologikoak, moralak, hizkuntzari buruzkoak (Altzibar 2009) tartekatzen dira aztergai ditugun GK hauetan ere.

Hasteko, lege zaharren eta bizkaitarren aipamenak agertzen dira:

“Legue zar, ta garbijan / Yraun beti sendo: / Alan izango gara / Vizcaitarrac ondo.” (Ydigui bitez 7).

“Arin bai arin” GKn antzinako *kantabro* euskaldun eredugarrien mitoa agertzen da: beren legeen alde borrokatu zirela erromatarren kontra; euskaldunak inoiz garaitu gabeak eta arrotzen izua direla, erakutsi zuten kemenegatik Agripak bakea eskaini ziela eta orduan hain zuzen jaiotza zela Jesus, jaiotza hori baita gabon kanten arrazoia.

“Erroma guztijaren / Ycara izanic / Augustori berari / Arpegui emonic / Jesusen jaijotzaco / Egun egunetan / Euscaldunac [*Euscaldunen* Uriarteren esk.] egozan / Baquiac cantetan.” (Arin bai arin 1).

“Erromac mepeturic / Munduric gueijena / Ona bialdu eban / Genteric onena / Egercitu andijac / Alcarren pocian / Batzuc eldu orduco / Bestiac atzian.” (ibid. 2)

“Ecec bildurtu baga / Cantabro euscaldunac, / Galdu baño lenago / Euren legue onac, / Yll, diñue, guztijoc / Baña ez azpiratu.../ Ez gaituz oraindiño / Arrotzec garaitu.” (ibid. 3).

“Agripac icusiric / Euren baloria / Erromaco soldauben / Bildur icaria / Baquia eguiten dau / Ychiric atiac: / Eurenagaz urtenic / Euscaldun maitiac.” (ibid. 4).

Erka ditzagun bertsook 1825ko GKekin:

“Augusto Erromaco / Emperadoriac, / Opa izan euscuzan / Betico baquiac. / Len arerijo zana / Adisquide eguinic / Gorde ciran Vizcaijan / Forubac osoric” (GK 1825, 12).

Beste topiko bat agertzen da “Ongui etorri” GK_n, euskaldun prestu eta leialena, zortzikoarekin eta euskararekin lotzen duena:

“Euscaldun prestu, garbi / Ta beti leijalac / Emon arren Jesusi / Benetan esquerrac. / Orretaraco ara / Emen **zortzicua** / Gueure anchinacuen / Mintzoeracua.” (Ongui etorri 12).

Euskararen eta zortzikoaren goresmenarekin batera, euskara laga eta frantses-erderak ikasteko moda gaitzesten du bertso-jartzaileak; hartara, euskararen galeraren lekukotasuna ematen du.

“Jaunac bacarric daqui / Nostic noracua / Vizcaijan izan oi dan / Euscal zortzicua. / Ez daigun iñoz aztu / **Berbeta gozua** / Gueure asabetatic / Etorritacua.” (Ongui etorri 13).

“Asco zorigaistuan / Gure egunetan / Burubac austen dabiltz / Frances erderetan. / Eusqueria azturic. / ¡Au negargarrija! / Quendu bedi gugandic / Alaco garrija.” (ibid. 14).

4.3.1.3. Balio moralen predikua ere agertzen da GK hauetan, Bizenta Mogelen gerra aurrekoetan (1818-1832) bezala: grin en gaitzespena eta onbideratzea edo biziera berria. Bertso-gileak gaitzesten dituen grin en artean nabarmenenak dira, alde batetik, hordikeria (ez Gabonetan neurritz edatea), eta, bestetik, apainduria, olgantza “nasaiak” eta narzisismoa.

Baco edo tabernaranzko bidearen kontra ari da bertso-jartzailea etengabe “Barri guztijen” GK n (9-13), baita haren “Urteric urte” aldaeran, eta halaber “Ydigui bitez” en:

“**Baña cetaco dira / Ascoren gabonac / Ce onra artu oi dau / Gure Jesus onac? / Bacoren jayotzia / Jat irudituten / Ycusiric gentia / Alan moscortuten (Barri guztijen 9).**

“**Baña cetaco dira / Ascoren Gabonac; / Baldin badirudije / Bacoren egunac? / Ardaoz bete bete / Au da poz bacarra: / Alperric beguijetan / Gossian becarra.**” (Ydigui bitez, 8).

Bi ahapaldiotako lehen hitzak irakurrita, ez dago dudarik egile berberarenak direla.

“Eldu da” GK n ere hala hordikeria nola gula gaitzesten ditu:

“Batzuc jan edanera / Guztiz etsiguiric / Larregui edan baga / Ez dauque Gabonic: / Beguijac ichi arte / Picharren onduan: / Autso, ecac-ca dagoz / Centzuna auzuan” (Eldu da 10).

“Emacume ascoren / Gosseco estula / Baita guizon batzuben / Egarri astuna: / Nundic nora datorren / Da gach ezaguna: / Argui larreguic dacar / Ondoren illuna.” (Ydigui bitez 10)

Bertso-jartzaileak ez ditu ahazten, bada, emakumeak, grina edo aztura horiek gaitzestean. Hala egin ohi zuen Bizenta Mogelek. Gainera, emakumeen kasuan beste ondorio kaltegarriak ere ekarriko liekeela abisatzen die, hots, jendearen marmarra, gizonaen kasuan ez bezala, seguru asko; horretan ageri da bertso-jartzailea emakumea zela:

“Baldin emacumiac / Badira onetan / Cerchubait zaletuten / Gabon egunetan, / Berbia izango da / Ardura bagaric / Ez dabe alacuac / Coplaren biarric.” (Barri guztijen 13).

Apainduria eta olgantza *nasaiak* ere zehatzen ditu bertso-gileak:

“Apaindurija, eta / Olgantza nasaijac / Dira beste batzuben / Gabongo sarijac. / Baña eroquerija / Ez da alegrija, / Ez olgantzia bere / Ez bada garbija.” (Eldu da 11).

Eta narzisismoa, umorez eta ironiaz, 1829ko GKetan bezala:

“Buruba euqui arren / Ondo urdinduba: / Ta izan arren beti / Euli epelduba, / Dempora baten, diño, / Nilaco mutillic...! / Orain ez da icusten / Len laco conturic...” (Ydigui bitez 9).

“Agura necatubac / belaun loquiagaz / estalduric ulduba / guzur uliacaz: / Nai ditubez ezcutau / dauquezan urtiac, / baña icusten jaquéz / urdiñac uliac.” (GK 1829, II, 17).

Orobat kanpoko modak:

“Celan etzungo dira / Jesusen oñetan, / Sarturic dagozanac / **Campoco modetan?** / Cembat zoraquerija / Orain aspaldijan? / Ez da cetan estaldu, / Dagoz aguirijan. (Ydigui bitez 6).

“Erbestetu betico Campoco asmuac / **Soñeco** ta ostian / Galdu ta arruac: / Legue zar, ta garbijan / Yraun beti sendo: / Alan izango gara / Vizcaitarrac ondo.” (ibid., 7).

Eta gaitzespenarekin batera, ohitura txar horien zuzentzea eta biziera berria predikatzen du bertso-jartzaileak, karlista gerrate aurreko GKetan bezala:

“Guizonen pecatubac / Dator deseguiten / Viciera barri bat / Guri eracusten.” (Ydigui bitez 4).

4.3.1.4. Gaien banaketari eta bilduman duten kokapenari dagozkion arrazoiak ere aipagarriak dira. Bertso-gileak gai desberdinak erabiltzen eta banatzen

ditu; gerraren aipamen erdi ezkutukoekin batera (“Ongui etorri”, “Guiza-aldi osuac”) edo bake eta pozarekin batera (“Eldu da”), osagai ideologikoak (“Ydigui bitez”, “Arin bai arin”, “Ongui etorri”) edo balio moralen predikua agertzen da (“Barri guztijen”, “Ydigui bitez”, “Eldu da”). Banaketa horren ostean egile bakarra dagoela susma genezake.

Uriarteren bilduman betetzen duten lekua eta izendapena ere esanguratsua da. Hain zuzen, multzo bat osatzen dute bilduma horretan, hau da, elkarren jarraian ageri dira (Uriarteren eskuizkuizkribuan 217-240. orr., salbu bildumatik kanpoko “Guiza-aldi osuac”. *Gabongo cantac* izendatuak dira Uriarteren bilduman, bai Bizenta Mogelenak diratekeen horiek bai besterenak; *Gaboneko kantak*, ordea, fr. P. Astarloaren eta Bizenta Mogelen bertso paper inprimatuetan (karlista gerrate aurrekoetan).

4.3.2. Hizkuntzazko arrazoien artean honako hauek kontuan hartuko ditugu: hiztegia eta hitzen forma (4.3.2.1.), morfosintaxia (4.3.2.2.), zati osoen nahiz esamolde klixetuen kidetasuna eta testuartekotasuna (4.3.2.3), estilo kontuak (4.3.2.4.) eta neurkera (4.3.2.5.).

4.3.2.1. Hiztegiari dagokionez, GK hauetako hitz eta esamolde gehienak aurreko GKetan edo “Vizcai guztiz linargui”n (1828) edo bestela “Carlistenac” deritzatenetan ere (1837) agertzen dira. Pentsamoldearen eta hizkeraren aldetik esanguratsuenetako batzuk ekarriko ditugu hona: *aingeruen soinuak*,²¹ *alperrik*,²² (*Jaungoiko*) *altsu*,²³ *aragiz jantziric*,²⁴ *arrotz*,²⁵

21. AINGUERUBEN SOÑUBAC: aldaera Urteric 5, “Beti beti” 4, “Eldu da” 5, id. 6, Ydigui 3. Aingueruben soñuaz, GK 1831, I, 5.

22. ALPERRIC: Alperric beguijetan / Gossian becarra, Ydigui 8; alperric amorratu 24. Alperric da zabaltzen, car 10. Alperric gura eban / Anibal andijac, / ecer ezetan euqui / Vizcaico mendijac, GK 1819, 4; Alperric biarrian / gara urratuco, GK 1824, 17.

23. ALTSU (JAUNGOICO ALTSU): Jaungoicua izanic / Guztija altsuba, aldaera Urteric 1. Jaungoico altsuba, car 3.

24. ARAGUIZ JANTZIRIC: Esquintzen dau semia / Araguiz jantziric, Arin bai arin 8; Ceruco eguzquiija / Araguiz jantziric, “Ydigui bitez” 2. araguiz jantziric, GK 1832, I, 9.

25. ARROTZ: Arrotzec garaitu, Arin bai arin 3. ez da arrotzic sartu, GK 1818, II, 12; erromatar arrotza, GK 1824, 3; arrotz gudatsubac, GK 1825, 9; guizon ain arrotza, GK 1829, I, 8; abere arrotz, GK 1830, II, 15.

asaba,²⁶ *bizkaitar*,²⁷ *donge*,²⁸ *erbestetu*,²⁹ *gizon*,³⁰ *goitu*,³¹ *gomuta*,³² *gurari (-ak bete)*,³³ *iraun (beti)*,³⁴ *Luzifer*,³⁵ *malmuts*,³⁶ *mundu zabal*,³⁷ *olgantza*,³⁸ *ondo*

---

26. ASABA: Asaben gurarijac, Barri guztijen 4. Gure asabac, GK 1818, II, 10 ; Gure Asaba zarrac, GK 1819, 25; asaba zarrei, GK 1832, I, 3; Anchinaco aasabac, GK 1824, 6; gure aasabác, GK 1825, 11; lenagoco ásaben, GK 1828, II, 4; anchinaco Asabéi, GK 1829, 6; gure ásaba onac, GK 1830, I, 5; ásaba gaisuac, GK 1830, II, 13; Gure asaba zarrei, GK 1832, I, 3; gure Asaba onacaz / ez gara iñoz aztu, car 9.

27. VIZCAITAR: Legue zar, ta garbijan / Yraun beti sendo: / Alan izango gara / Vizcaitarrac ondo, Ydigui 7; vizcaitarrentzat, GK 1818 (izenb.), id. 1824; “vizcaitar guztientzat” (izenb.) GK 1819, 1828, II.

28. DONGUE: Gueisto ta donguentzat “Ongui etorri” 4. eztula donguia, GK 1830, II, 5.

29. ERBESTETU: Erbestetu betico / Campoco asmuac, Ydigui bitez 7. Erbestetu betico / lapur ta gaistuac, GK 1828, II, 7.

30. GUIZON ‘behar bezalako gizon’: Guizon izan arren, Barri guztijen 11. guizonac emeturic, GK 1819, 18; alaco Guizonic, GK1819, 19.

31. GOITU: Arerijo guztijac / Ditugu goituco, Ongui etorri, 11; Ynfernuba goituta, Eldu da 8. zubeac goitutia, car 4. goitu ditubenac, GK 1819, 16 ; guenduban goituba, GK 1824, 3; cembat neque cituben / igaro ta goitu, GK 1824, 6.

32. GOMUTA. *ad.* Bere umiltasunaz / Gomuta gaitian, Barri guztijen 5. Gomuta dot nebala / (...) icusi chimino bat, GK 1829, II, 15; gomutaz bacarric GK 1819, 19.

33. GURARI, GURARIAC BETE: Asaben gurarijac / Osaro beteric, Barri guztijen 4; Gurari onaz, Arin bai arin, estrib; Orain barriz beteric / Euren gurarijac, Ydigui bitez 1. bete dira azkenik / gure guraarijac, GK 1832, I, 3.

34. IRAUN (BETI): Legue zar, ta garbijan / iraun beti sendo:, Ydigui bitez, 7. euracaz egoteco / Beti iraunian?, GK 1831, I, 7.

35. LUCIFER: Luciferrec, Ongui etorri, 9; Luciferrec izanic / Lurrian lagunac, ibid., 9; Luciperren asmuac, GK 1830, I, 10.

36. MALMUTS: Vijotz malmuts galdubac, Ongui etorri 8. cristiñu malmutsacaz, car 7. Otso malmuzac, GK 1820, 14; malmutz ta gaistuac, Vizcai guztiz linargui (1828), 4; Otzo malmutzac, GK 1824, XIV; malmutz GK 1829, 7; malmutz ta arruac, GK 1829, 7; guizon eskerbaga / malmutzen artera, GK 1830, I, 8.

37. MUNDU ZABAL: Mundu zabal onetan, Ongui etorri 8. mundu zabaletan, car 1.

38. OLGANTZA: Olgantza nasaijac, Eldu da 11; olgantzia, Eldu da 11. olgantzia GK 1820, estrib.

eta *ondotxu*,³⁹ *osaro*,⁴⁰ *Sein* eta *Seintxu*,⁴¹ *taberna*,⁴² *txikar*,⁴³ *zertxubait*,⁴⁴ *zorigaistoan*,⁴⁵ *zurturik*.⁴⁶

GK hauetan badira beste hitz batzuk ere, Mogeldarrek erabiliak, hala nola *-en amorez*,⁴⁷ *dendatu*,⁴⁸ *etsigi*⁴⁹ edo *garaitza*,⁵⁰ are oso bakanak diren *itola* edo *itaska*.⁵¹ Beste hitz batzuetan forma bereziak agertzen dira, edo formen arteko zalantza, eta hori normala dateke luzaroen idazten jarraitu duen idazle baten kasuan (hala egin zuen Bizenta Mogelek): *auzpahtzen/auspahtuten*,⁵²

---

39. ONDO, ONDOCHU + adjet., ad., aditzond. 'oso': Ondo pozcarrija, aldaera Urteric 1; Ondochu gozatu gaitian, Beti beti, estrib. Baña ondo bestera / da orain jazoten, GK 1819, 20; Jesusen Escolia / ondo jacu áztu, GK 1819, 24; cerren coltzac ondochu / beteric daucauz, GK 1831, II, 5.

40. OSARO: Osaro, Barri guztijen 4. Osoro GK 1818-1832: zainduco descubez / osoro Forubac, GK 1819, 28; osoro gorderic, GK 1820, X; gorde osoro, GK 1824, I; gorde (...) / osoro forubac, GK 1825, 9; gorde gorde osoro / (...) aguindubac, GK 1829, 11; osoro beteetaco, GK 1832, 8. osaro, car 5.

41. SEIN, SEINCHUBA 'Ume Jesus'. BMk ia beti *sein(chu)*, nekez *ume*. Seinchuba, Barri guztijen 1; Jaijo zan seinchuba, aldaera Urteric 4. Seinchubaren, GK 1819, 14.

42. TABERNA: Beti da tabernaruntz / Ascoren lorratza, Barri guztijen 10. tabernán, GK 1831, II, 7; taberneria id 8.

43. CHICAR: Chabola chicarchu bat, Beti beti 7. Seinchu chicar guztiac, GK 1818, I, 9.

44. CERCHUBAIT: [emacumeac badira] Cerchubait zaletuten, Barri guztijen 13. cerchubait esaten, GK 1829, II, 18.

45. ZORIGAISTUAN 'zoritarrez': Au da zorigaistuan / icusi oi dana, Barri guztijen 12; Asco zorigaistuan / Gure egunetan / Burubac austen dabiltz / Frances erderetan, Ongui etorri 14. Baña zori gaistuan, GK 1831, II, 13. *Zerk erabilli nau [aragi] geiagoren billa? Zori gaiztoan galdu det nerea*. VMg 6 (OEH).

46. ZURTURIC 'harriturik': zurturic, Arin bai arin, 11; Beguire zurturic, Eldu da, 4. Celan ez da zurtuco, car 19. daucaz zurturic GK 1820, 17; zurtu ta arituric, Vizcaí guztiz linargui (1828).

47. GURE AMOREZ: gure amorez, aldaera Urteric 2; Gure amorez Jesus jaijoric, Ongui etorri, estrib.

48. DENDATU: Dendatu bada orain / Guztijoc onetan, Eldu da 14. OEHn 2 adib BMenak: Nere Osaba jaun ta besteekin ere leiatu edo dentatu naiz onelako izen-aldatze edo, erdera usaian, ethimologietan. VMg XVs. Murgildu edo mus eginik uretan, dendatu zan arrapatzera. VMg 6.

49. ETSIGI: 'entregarse', poner(se) en manos de' (OEH). Batzuc jan edanera / Guztiz etsiguiric, Eldu da 10; Ta guero etsigui beragana, Daigun, daigun, estr. OEH: Juan Conchiak ezkondu eban seme bat, eukan guztija emonda, ta etsigi zan beragana. JJMg BasEsc 251. Etsigi ezazu zure biotza prudenzia ezagutzera. Ur Prov 2, 2. Oh pekatarijak! [...] O aragijaren atsegiñetara etsigiak! JJMg BasEsc 94 (v. tbn. 148).

50. GARAITZA: Garaitziaren Ama, Ongui etorri 15; Garaitziaren azquenia, Beti beti, estribil. garaitza osuagaz, car 16; Garaitza guztijac, car 20.

51. ITOLA: Ytola Jaureguitzat / Lastuac cumia..., Barri guztijen 7. OEHn ez da ageri. ITASKA: Ytasca zar, zar baten, Guiza-aldi 2.

52. AUZPAHTZEN/AUSPAHTUTEN: auzpahtzera, Barri guztijen 6; auzpahtzen dira, Arin bai arin 11; Poci auzpahtzen dira, Beti beti 6, baina auspahtuten GK 1820, 20 (errimak era eskatuta). *-tzen* eta *-tzera* forma horiek egile berarenak dirudite.

jaretxi/jaritxi,⁵³ *eskape/eskepe*, *edegi/idigi*, *malmutz/malmuts*.⁵⁴

4.3.2.2. Morfologiari dagokionez, Bizenta Mogelen ezaugarri batzuk bat datoz multzo honetakoekin: *-runtz* hurbiltze adlatiboa, *ondo* (ik. 38. oh.) edo *obi* partikula, ohiturazko perifrasiak adieraztekoa.⁵⁵ Bizenta Mogelek darabiltzan adizki laguntzaile franko agertzen dira multzo honetako GKetan: *gaitian*,⁵⁶ *jat*, *jacu*, *jaco*,⁵⁷ *dabe*,⁵⁸ *deuscu*-⁵⁹ eta ahalerazko *daique* eta *lei*, *leijan*.⁶⁰ Adizki trinkoetan ugariak dira GK hauek, eta hori da BMen ezaugarrietako

53. JARECHI/JARICHI: jarechico deuscubez, GK 1819, 27; Alan jarichi eben / Ugari gracia, Ongui etorri 6.

54. Ik. ESCAPE/ESQUEPE eta IDEGUI/IDIGUI: Eranskinak-II.8: "Guiza-aldi osuac", oharrak. Ik. MALMUTZ/MALMUTS 35. oh.

55. Beti da tabernaruntz, Barri guztijen 10; goruntzco car 17. Beragaz oi badacar / Poz ta alegrija, Eldu 7; Emacumiac bere / oi dabeé erruba, GK 1830, II, 16.

56. Gomuta gaitian, Barri guztijen 5; 1818-1832 GKetan ere *gaitezan* baino gehiago: Alan izan gaitian, GK 1825, 14; igitu gaitian, alako naibagiak / eldu ez ditian, GK 1831, XVI; icusi ez gaitezan GK 1830, I, 11.

57. jat irudituten, Barri guztijen 8; jatan, GK 1830, II, 10; jatana, GK 1832, II, 6); Jaijo jacu, Barri guztijen 4, id. aldaera Urteric 2; Jesusen Escolia / ondo jacu áztu, GK 1819, 24; Jaijo jacun esquero, GK 1831, I, 1; jacuna, car 2; jacun, car 11; ypini jaco, Guiza-aldi 7; esaten jaco, GK 1819, 22; car 23.

58. Dabe adoretan, aldaera Urteric 6; orain salduten dabe, GK 1819, 22; naiago dabe, GK 1829, I, 10; cegaz egingo dabé, GK 1830, 6; Ascoc esango dabé, GK 1830, 10; Cembat diru campora / dabé eruaten, GK 1831, II, 7; dabé eruaten, GK 1831, II, 7. Uste dabeé dirala, GK 1829, II, 16; Emacumiac bere / oi dabeé erruba, GK 1830, II, 16.

59. Opa deuscuz Gabonez, Ongui etorri 2; opa deuscuz, GK 1832, I, Pozg.; descu-/deuscu 1818-1832 GKetan: Au aguiduten descu / Jesus humildiac, GK 1824, 12; isten deuscu, GK 1828, 10; ez deuscu iminten, GK 1830, II, 9.

60. Daique bere vijotza / Gabonez gozatu, Arin bai arin 14; Cec bada poztu daique, Beti beti 1; Noc lei adierazo, Eldu da 5; Ceñec euqui al leijan / Vijotza obia!, Ongui etorri 7.

bat. Hona batzuk: *jaocu*,⁶¹ *yatorcu*,⁶² *juacu*,⁶³ *erdu*,⁶⁴ *dacaz*,⁶⁵ *darue*,⁶⁶ *dacusc*-,⁶⁷ *dirudije*.⁶⁸

Bertso-jartzaileak inoiz hitanozko trinkoak tartekatzen ditu, jendearen hizketa ironiaz imitatuz, hordikeria gaitzesteko. Bizenta Mogelen estilokoa da hori. Erka ditzagun honako bi zatiok:

“Batzuc jan edanera / Guztiz etsiguiric / Larregui edan бага / Ez dauque Gabonic: / Beguijac ichi arte / Picharren onduan: / **Autso, ecac-ca** dagoz / Centzuna auzuan” (Eldu da 10).

“Elduric matorduba / ez badago ecer, / ordi alper naguija, / dago diadarrez. / An **juak** tabernara / jaten, ta edaten / ama, eta umiac / malcuac botaten.” (GK 1830, II, 7). Gainerakoaz, partizipioari *-(r)ik* eransten dio ia beti (*pozturik*), errimarako oso erabilia bestalde, *-ta* baino askoz gehiagotan. Hala egin ohi du Bizenta Mogelek. Joskera batzuk ere BMren gogokoak dira, *alperric* + ad. kontzesiboa (ik. 21. ohar).

4.3.2.3. Esaldi, esamolde eta zati osoen arteko kidesunaz eta testuartekotasuna aztertuko dugu atal honetan. Gorago ikusi dugu (4.3.1.3) ahapaldi batzuk berdintsuak direla GK hauetan, adib. “Gabonak, Bakoren egunak” (Barri guztijen 9, Ydigui bitez 8).

61. Jaocu, Barri guztijen 8 (vs Beti jagot GK 1832, II, 5).

62. Poz andijacaz jatorcu, aldaera Urteric estrib., Jatorcu neguba, Beti beti 1; Jatorcu guztija, Eldu da 7; yatorcu, GK1818, I, 8, id GK 1828, 11; yatorcu, GK 1828, 4.

63. Ay cein zoro zororic / Juacun munduba!, Barri guztijen 14; aberiác juacoz, GK 1818, I, 2; An juak tabernara, GK 1830, II, 7; Guazan, GK 1831 Pozgarrija.

64. Erdu Jesus maitia, Guiza-aldi 3; Erdu aimbat lasterren, GK 1828, Sarrera; Erdu, erdu, erdu Jesus, GK 1828, I, 1828 Pozg.; Erdu ordu onian, GK 1828, I, 7.

65. Dacaz Erreguiac, aldaera Urteric 6; Beragaz oi dacaz, GK 1825 1; alperquiejac / dacazan caltiac, GK 1829, II, 22; Gaucuz guztiz aseric, Ydigui bitez 1; Emen gaucuz bada, GK 1819, 16.

66. Darue gau dontsuba / Esquerrac emoten, **Eldu 6**. Ugariak dira ohitura adierazten duen *eroanen* adizkiak: asi darué / euren berbetia, GK 1830, II, 8; nastez bete daruez / eche baquetsubac, GK 1830, II, 13; nescatillác darué / esan lotsa baaric, GK 1830, II, 17), zecorchu ederrac / eguin oi daruadez / soloko biarrac, GK 1832, 11.

67. Dacusc Jesus ona, Eldu da 4; Loraturic dacusgu, Daigun daigun 1; dacusc, GK 1831, II; dacuczuna, GK 1830, I, 5; dacuscuz, GK 1825, 13; dacuscuzan ‘helburuzkoa’, GK 1828, 11; dacuscuz, GK 1829, 5, id GK 1830, I, 1.

68. badirudije, Ydigui 8; dirudije motzac ‘haiek’, GK 1819, 18.

“Daigun, daigun” GKn aipu literario oso bat ere mailegatzen du bertso-gileak. Zehazki, Urrezko Aroa deritzon topikoaren aldaera bat, Xabier Munibe Peñafloidako kondearen *Gavon sariac*-etik (1762) jasoa, testuartekotasunak GK generoan duen garrantzia erakusten duena:

“Garia, eta Artoa / merque ta ugariro / gastaña ta sagarra / berriz urte oro: / Ta Ardoac galdurican / lengo malicia / ez gaitu moscortuco, / edan cia, cia.” (*Gavon-Sariac*, Copla Jostalluac, 34).

“Garija ta ardaa / Ugari ta merque: / Sagar ta gaztañiaz / Gambaria bete. / Ardauac ez euquiric / Lengo malecija, / Ez gaitu moscortuco: / Edan cia cia.” (Daigun, daigun 6)

Halaber era laburragoan:

“Otsoa, eta ardia / Celai zabalean / sarri ecusten dira / biac jolasean.” (*Gavon sariac*, Copla Jostalluac, 35).

“Bildots eta leoiac / bere, asca baten, / dacuscuzan baquian / alcarregaz jaten.” (GK 1828, I, 9).

“Otsua ta ardija / Bijac asca baten / Gorrotua quenduric / Alcarregaz jaten.” (GK 1820, GK 1820, 3).

Testuotan ageri da bertso-jartzaileak Muniberen lanetik zatiak hartzen dituela; bertso-jartzailea Bizenta Mogel balitz, hori ez litzateke harrigarria, Munibetarrekin harreman estuak izan baitzituen (Biktor Muniberi eskaini zion *Ipui onac*-en hitzaurrea).

Irudi edo konparazio berdintsuak agertzen dira, GKetan er ohi denez:

“Eguzqui ederraren / Chimpart ain arguijac / Deseguin oi ditube / Yllumpe guztijac:” (Eldu da 1)

“Poztu zaitete bada / Asaba dontsuac / Abranen yllumpetan / zagozan yustuac. / Aguertu da cerutic / zubentzat zorija / Arguitzeco betico / Yllumpe gustija” (Guiza-aldi 6).

Antzekoa da Bizenta Mogelen honako hau ere:

“Yzar argui eder bat / Ceruban da aguertu / Ylluntasun guztiac / Ditubana arguitu.” (GK 1820, 1).

Honako irudi bibliko hau, ordea, ez da ageri Bizenta Mogelenn GKetan.

“Loraturic dacusgu / Jeseren cigorra (Daigun, daigun 1).

Errimatzen duten bertsoleroak ere berdinak dira batzuetan:

“Beragandic jaijo zan / **Belengo urijan** / Negu illun otzeco / **Gabaren erdijan.**” (Ongui etorri, 3).

“Ta alan gaberdijan / **Belengo urijan** / Jaijo izan zan Jesus / **Gabaren erdijan.**” (Arin bai arin, 5).

Esamolde klixetuetan ere kidetasuna nabari da, ideologiaz esanguratsuak diren zenbaitetan: *euskaldun maitiak*,⁶⁹ *euskaldun prestu, leijalac*,⁷⁰ *Lehenago hil!*,⁷¹ *erbestetu kanpoko asmoak*,⁷² *bake emoilea*.⁷³

4.3.2.4. Baliabide erretoriko eta estilo kontu batzuei ohartuko gatzazkie atal honetan. Hasteko, umorea eta ironia mozkorren edo zahar ageri da narzisisten deskripzioan:

“Zoragarrija dabe / Ardao gozua, / beti gora goraca / pichar ta basua.” (Barri guztijen 10).

69. Eurenagaz urtenic / Euscaldun maitiac, Arin bai arin 20; Ai Vizcaitar maitiac, GK 1831, II, 16; euscaldun maitiac, car 1.

70. *euskaldun prestu, leijalac*, Ongui etorri 12; Beti Vizcaila Leyal / bere Jaunarentzat / eta izugarriya / arrotz gueistuenzat, Vizcaila gustiz linargui 10.

71. Ecec bildurtu бага / Cantabro euscaldunac, / Galdu baño lenago / Euren legue onac, / Yll, diñue, guztijoc / Baña ez azpiratu / Ez gaituz oraindiño / Arrotzec garaitu.” (Arin bai arin 3); Alcar ondo arturic / dinue, lenago / il senar ta emazte / azpiratu baño (GK 1819, 8).

72. Erbestetu betico / Campoco asmuac / Soñeco ta ostian / Galdu ta arruac, Ydigui bitez 7; Verbeta gozatsuban, / Doctrina ederra, / Beracatz ta porrubac / Bota erbestera, GK 1824, 8.

73. Ara gure artian / Baque emollia, Eldu da, 3; Aguertu da Mesias / Baque ecarlia, GK 1820, 5; Bialdu deusculaco / Baque ecarlia, ibid., 15; Augusto izan bazan / baque ecarlia, GK 1828, I, 2; Jaio jacun esquero / baque ecarlia, GK 1832, I, 1.

“Lelengo asieran / Guizon izan arren / Laster dira guelditzen / Macur eta erren: / Beguijac chiqui chiqui / Ezpanac adurrez, / Asco icusten dira / Damuz gaur Gabonez.”

(Barri guztijen 11).

“Beguijac ichi arte / Picharren onduan: / Autso, ecac-ca dagoz / Centzuna auzuan.” (Eldu da 10).

“Buruba euqui arren / Ondo urdinduba: / Ta izan arren beti / Euli epelduba, / Dempora baten, diño, / Nilaco mutillic...!” (Ydigui bitez 9).

Azken adibide horretan, umorea eta ironia dialogismoarekin batera. Eta dialogismoa da, hain zuzen, Bizenta Mogelen ezaugarri bat.⁷⁴

GK hauen beste ezaugarri bat da aditz laguntzailea aditz nagusiaren aurretik jartzea; *inversio* horrek efektu berezia sortzen du hitz neurtuan, prosatik aldentzen baita, eta, bestalde, neurkera baliabidea da.⁷⁵ Aditz aurreratzea ere noizbehinka agertzen da GK hauetan eta ugari Bizenta Mogelenetan.⁷⁶

Hitzen errepikapenaz ere baliatzen da bertso-jartzailea giroa sortzeko. Adib. “Eldu da” GKn poza adierazten duten hitzak errepikatzen dira: *gozatu* (estrib., 1 -2 aldiz-), *poz* (2, 5, 13), *Aingueruben soñubac* (5, 6), *poz ta alegrija*

74. Derichat naguala / ni orain entzuten / Vizcaitarrac orduban / cer ebén esaten / Jauna esango eben / ara emen gatoz gu, GK 1819, 15. Cer leuque esango? / Dira, esango leuque, / (...) GK 1819, 23; Goruba egitia / diñue alper da, / miesia erosi / ascozaz obe da, GK 1829, II, 9.

75.

Daique bere vijotza / Gabonez gozatu, Arin bai arin 14; Borondate onagaz / Badogu billatzen / Deuscu guztiz ugari / Guztijoi aguintzen, Eldu da 12; Aingueruben soñubac / Deuscu lagunduco, Ydigui 3. Vizcaitarrac orduban / cer ebén esaten, GK 1819, 15; Baña ondo bestera / da orain jazoten, GK 1819, 20; Jesusen Escolia / ondo jacu áztu, GK 1819, 24; Badeutsazu inori / izan gorrotoric, GK 1828, II, 11; deusube emoten, GK 1830, II, 20; Gure vici moduba / balebe icusico, GK 1819, 23; alcar daigula icusi, GK 1832, II, 21; Gomuta dot nebala / gazte nintzarian / icusi chimino bat, GK 1829, II, 15; Alperric da zabaltzen / Euscal errijetan, car 10; emen jacun sartu, car 11; dira orniduten, car 12.

76. Zagoz zu alper ori, Daigun daigun 5; yatorcu erakustera, GK 1818, baña duaz igesi, GK 1818, II, 3; Zara zu gure Jauna, GK 1819, 17; eta duaz echera / ondo moscorturic, GK 1819, 20; Zatoz liortutera, GK 1828, VIII.

(7, 8), *bakea* (8, 13), *Bake emollia* (3), *alegrija* (9, 11, 12, 14), *alegre* (13). Galdera erretorikoez ere baliatzen da, ugariak horiek Bizenta Mogelen GKetan.⁷⁷

4.3.2.5. Neurkeraz soilki esanen dugu GK hauek antzeko luzera dutela, “Daigun, Daigun” 6 ahapaldikoa izan ezik; Bizkaiko zortzikoan onduak direla (estribiloan edo sarrerako bertsoan izan ezik), eta bertso-jartzaileak trebetasuna erakusten duela, adibidez ondorengo honetan, non *inversio* bat agertzen den, bai eta lau bertsolelrotan hiru errima:

“Ecin aspertu dira / Jesusi beguira / Aingueruben soñubac / Yssiltzen ez dira.” (Eldu 6).

5. BESTE GABON KANTA BATZUEN EGILEA ERE?

Aurreko multzoaren jarraian beste bederatzi gabon kanta jasotzen ditu Uriartek bere bilduman (PB, eskuizk., 241-263; Kortazar–Billelabeitia, 142-151). Bizenta Mogelenak ote dira, edo aurreko multzoaren egilearenak?

Bada, horietako zazpi kideetasunak dituzte aurreko multzokoekin, nahiz ez garen ausartzen BMrenak direla biribil esaten. Aurrekoen izenburu bera dute, “Gabongo cantac”. Neurkera ere bera da. Ondoren, banan-banan, zein diren eta kideetasunak zein diren kideetasunok adieraziko dugu:

5.1. “Gabongo cantac: Monjentzat imiñijac”, “Ay au gabaren edertasuna!” (inc.) Uriarte PB eskuizk., 243-244; Kortazar-Billelabeitia, 143-144. 12 bertso.

GK honetan aurreko multzoko (4.) hitz eta esamolde esanguratsu berberak agertzen dira, baita Bizenta Mogelen GK inprimatuetoak: *iguituco ditu*, 4 (iguitu gaitian, GK 1831, II, 16); *dontsuba*: ;O benetan dontsuba / Gureztat Gabona!, 5 (Gabon pozgarri dontsuba, Eldu da, estrib., gau dontsuba, Eldu da 6); *alegrija*: Arimatic biar dau / Jaijo alegrijac, 7 (Alegrija guztijen / Yturri vicijac / Yzan biar dau Jesus, / Ta bere gracijac, Eldu da, 12); *soñu*:

77. Noc lei adierazo / Euren poz andija?, Eldu da 5. Noc dau iñoz icusi /...?, car 23.

Aragui soñubac, 7 (*soñu* Bizenta Mogelen GK inprimatuen hitz tipikoa da, aurreko multzoan (4.) ere ikusi dugunez: Ce soñu desbardiñac, Guiza-aldi 3; Baquezco soñubac, Ongui etorri 4); *Baque emollia*, 8 (Baque emollia, Eldu da 3); *ostiang* 8 (ostian, Ydigui bitez 7); *naibaguia* 9 (naibague, Eldu da, 2); *doatsu*: Baque doatsu 10 (GK 1831, I, 2: guizon doatsuba (3) [bukaerako hiztegitxoan: dontsuba, virtuoso, santo]); *doe*: Beguiratu guztijoc Jesusen doera 11 (doez bete, Barri guztijen 8); *esquintzarijac* 12 (Bere esquintsarijac / Dira beticuac, Arin bai arin 14; Bere *esquintzarijac*, Eldu da 8); *alperric* 12 (GK 1819, 1824, car).

Adizkietan: *al ba* + alegiazko adizk.: Ezagutu al balei / Benetan mundubac / Ysildu lituqueuz / Aragui soñubac 7 (viztu al baleitez, / semetzat ezagutu / naico ez guinduqueuz, GK 1819, 25); *daijezan* 6 (euqui daijezan GK 1832, II, 10), *daique* 7 (daique, Arin bai arin 14, Beti beti 1).

Kontrako arrazoiren bat aipa daiteke, adib. multzo honetako GKetan agertzen diren hitz eta adizki batzuk aurreko multzoan (4.) edo BMen inprimatueta ez direla agertzen (*pozquerijen* 9, *datza* 11) baina pisu gutxikoak dira.

“Monjentzat imiñijac” dio izenburuak. Hain zuzen, Bizenta Mogelek bazuen ahizpa bat, Maria Eustakia, monja Markinako Merzedeko komentuan, monja izentzat Eustaquia de la Soledad hartu zuena. GK honek beste zerzelada bat ematen digu dataz: “Urte Santu ostian” dio 1. ahapaldian. Urte Santu Jakobea, XIX. mendean, honako urte hauetan izan zen, Bizenta Mogelen bizitzan: 1813, 1819, 1824, 1830, 1841, 1842, 1852.

5.2. “Gabongo cantac: Egunac bete”. Uriarte PB, eskuizk., 245-246; Kortazar-Billelabeitia, 144-145. 9 bertso.

Aurreko multzoko (4.) GKetako eta BMen GK inprimatueta hitzak eta formak agertzen dira: *otsanduric* 6 (otsan, Eldu da 13); *Ondamu* 7 (ondamu, GK 1819, 7; 1824: 1831, II, 5); *auzpaztu* 9; *Seinhuba* 9; *-en* genit sing.: *Neguben erdijan* 3 (Jangoikuen legia, GK 1818, II; Jainkuen legia, Jaungoikuen legia, GK 1824, 13). Gainera, Urrezko Aroa topikoa agertzen da: Otsoa eta bildotsa / Bardin otsanduric, 6 (ik. horren aldaerak 4.3.2.3.). Ez, ordea, beste batzuk: *pozquerija* 2, *Braseru* 4, *Auzi ta audiaca* 7 (Auzi ta baralletan GK 1824, 17). Baina horrek ere ez dirudi eragozpen serioa, hauen

egilea eta aurreko multzokoena (4.) egile bera dela ukatzeko.

5.3. “Gabongo cantac: “Alegrija zoruen” (inc.). Uriarte, PB eskuizk., 255-256; Kortazar-Billelabeitia, 148-149. 9 bertso.

GK honek eta “Laster, laster” hasten denak (5.4.) klixe bera dute, bietan 1. bertsoan: “Alegrija zoruen / Betico azcarrija” (Alegrija zoruen) “Pozquerija guztijen / Gaur da azcarrija” (Laster, laster 1). “Egunac bete”ko (5.2.) klixe bera: “Neguben erdijan”. Baita *braseru* hitza (Beste braseruric, 4). Beraz, GK honen eta aurrekoaren (5.2.) egileak berbera izan behar du.

GK honetako beste hitz eta esamolde batzuk ere aurreko puntukoekin (4.) eta Bizenta Mogelen GK inprimatuekin bat datoz: *goituric infernua* 2 (Ynfernuba goituta, Eldu da 8), *ceruco eguzquiya* 3 (Ceruco eguzquiya, Ydigui bitez 2), *humildadia* 6 (Bere umiltasunaz, Barri guztijen 5), *asmozkua* ‘iruzurtia’ 9 (asmodun, GK 1828).

Edukiz eta estiloz egileak Bizenta Mogel dirudi, azken bi bertsoetan narzisismoa gaitzesten delako ohiko deskripzioen bidez (BMren jokabide arrunta):

“Burubac apainduric / Ecinda gueijago, / Yspillu baten dira / Pozarren egongo, / Ondo erechijagaz / Barruban pozturic: / Ez arren ñoc esan / Ez dala eroric:” (8).

“Pausuba asmozcua / Barria gangarra, / Burutic onetara [sic; à oñetara] / Dana mundutarra / Andic aurreracuan / Gagozan issillic, / Ez dalaco aurquitzen / Yñoz pausu onic” (9).

5.4. Gabongo cantac: “Laster, laster” (inc.). Uriarte PB, eskuizk., 257-258; Kortazar-Billelabeitia, 149-150. 10 bertso.

Aurreko multzoko (4.) eta BMren GK inprimatuetakoa hitzak hemen ere: *chabola* 3 (Chabola illun baten / Asca zatarran, Eldu da 4); *etorreria* 5 (bere etorreriac, GK 1820 6; bere etorreria, GK 1828, 3); *dontsu*. Adizkiak: *jatorcu* 4 (yatorcu, GK 1818, I, 8, id. 1828, 11); *ditubez* 2 (lengo nequiac / ditubez aztuco, GK 1829, I, 1; Gau chorijac ditubez / guztijac eruan, GK 1829, II,

13; Nai ditubez ezcutau / dauquezan urtiac, GK 1829, II, 17; Cristiñuac ditubez / Billatzen lagunac, car 6).

GK honetako beste batzuk nekezago aurkitzen dira aurreko puntuan aztertu ditugun GKetan (4.): *pozarren* 8, *biogu* estrib., 5.

5.5. “Gabongo cantac: Monja-guei batzubentzat: “Alcar arturic”. Uriarte, PB eskuizk., 259-260; Kortazar-Billelabeitia, 150-151. 10 bertso.

“Egunac bete” GKn bezala, *neguben erdijan* klixea agertzen da lehen ahapaldian. Hitz edo esamolde batzuk aurreko puntuan (4.) aztertutako GKetakoak dira: *Dendatu* 3 (Dendatu, Eldu da 6), *Ongui etorri* 4 (Ongui etorri, sarrera); *oitura* 2, *pozquerija* 2 (ik. 5.2, 5.3), *al baguiñai* (ik. 5.1), *estaldu* (estaldu, Ydigui bitez 5, 6), *quiquilduba* 7 (quiquilldu, Barri guztijen 1); *txikar* 9 (Seinchu chicar, GK 1818, I, 9; Chabola chicarchu bat, Beti beti 7. Mogeldarra da ere *abegui ona* 3. Beste hitz batzuk, ordea, berriak: *solfa* 6, ? *Esposo* 2.

5.6. “Gabongo cantac: Noc entzun, ez icusi (inc.)” Uriarte PB, eskuizk., 251-252; Kortazar-Billelabeitia 147.

GKetako ohiko hitzak dira honako hauek: *zurtu* 1, *dontsu* (Gabon dontsuba) 2, *eztitsu* 2, *otsandu* 2, *Anchiñaco Asaba* 3, *Ygarla* 3, *gurari* 3, *erraico frutu* 4, *asca* 5, *chabola* 5, *viceria* 6, *argala* 7, *humiltasuna* 7, *opa* 8, *humildadia* 8. Berriak, ordea, beste hauek: *urrik emon* 1, ? *uzu* 2, *unjiduba* 4, *asieria* 6, *anditza* (lurreco anditza / Aberastasuac) 8.

5.7. “Gabongo cantac: Gabon, gabon, beti da Gabon” (inc.). Uriarte PB, eskuizk., 253-254; Kortazar-Billelabeitia 147-148. 7 bertso.

Ohiko hitzak: *Gau dontsu*, Sarrera; *zortzicua*, Sarrera; *astun* 1; *soñu* 2; *pozarren* (ik. 5.4), *esquepe* 4; *auzpaztuten* 5. Ez hain ohikoak: *aldra* 1; *inguiria* (Gaitezan inguiria) 3; *icusmen* 4; *bitzubac* 5; *berpertatic* 6 (bertatik ‘berehala’, GK 1828, Pozgar., Vizcai guztiz linargui 7, car 4, Beti beti 5). Adizki ez hain ohikoak: *Dirauscuna*, Sarrera (dirautse, GK 1818, I, 6; dirautsé alkarri GK 1831, I; dirautse, car 13); *datzan* (ik. 5.1.).

GK honetako eta “Carlistenac”eko esamolde bat ia berdinak dira:

“Bacochac al dabena / Aldian arturic” (Gabon, gabon 6).

“Bacochac al dabena / Lepuan arturic,” (car 8).

Ondorioz, aztertu ditugun zazpi GK hauen artean kidetasun nabarmenak daude, baita horien, aurreko multzoko GK-en (4.) eta Bizenta Mogelen GK inprimatuen artean.

Ordea, gainerako bietan badira berezitasun batzuk hizkuntza aldetik eta zerezaladen aldetik. Hona bi GK horiek:

5.8. “Gabongo cantac Santillanaraco” (Uriarte PB, eskuizk., 241; Kortazar-Billelabeitia, 142-143. 6 bertso.

Euskaraz eta erdaraz txandakatzen dira bertsoleroak (holakorik ez dago Bizenta Mogelen GKetan). Bestalde, euskaldun moja batek onduak dirudite: Santillanako monjen korua aipatzen da eta Ama Madalena priora. Hiztegiari dagokionez, hitz batzuk ez dira ageri Bizenta Mogelen GK inprimatuetan, ezta aurreko multzoan (4.): *pobrezan* 1, *gogocua* 3, *onradia* 4 (bai *onra*, Barri gutzijen 9), *eternidadian* 6, ? *jaijoquera* 6. Adizki batzuk ere ez: *jaijo zachacuz* 5, *balija zaquiguz* 5.

5.9. “Barri barriro beti” (inc.) (Bermeo 1862). Uriarte PB, eskuizk., 247-249; Kortazar-Billelabeitia, 145-146; 14 bertso.

Tokia eta data ageri dira buruan, eta lehen bi ahapaldietan komentua aipatzen da (Bermeoko frantziskotarrena, ustez) eta Frai Gaspar eta Garechana direlakoak. Beraz, badirudi komentuko gizezkoen batek eginak direla (Uriartek berak?).

Hizkuntza aldetik badira hitz eta adizki batzuk, besteetan edo BMen GK inprimatuetan ere agertzen direnak: *ezcotu* ‘busti’ 2, *barri onac* 3, *pozquerija* 4, *albista* 5, *darue* 5, *alegrija* 12; *Apaindurija* 13. Baita besteetan ageri ez direnak ere: *oituten* 1, *arin aringia* 5 (bai *arin-aranga*), *darraicola* 6, *diraqui* 6, *ei* 11, *gogait-eiten* 11; *salto ta brinco* 13. Apainduriaren eta arinkeriaren

gaitzespena ere badago, BMren GKetan ohi denez.

Ondorioz, azken bi GK horiei jarri dizkiegun eragozpenak aintzat hartuta, ez gara ausartzen Bizenta Mogelenak izan daitezkeela baieztatzera, ezta guztiz ukatzera ere.

6. ONDORIOAK.

Bizenta Mogelen biografia gero eta ezagutuagoa da. Haren bizitzari buruz dakiguna nobelatu du Yolanda Arrietak (*Argiaren alaba*, 2014, Euskadi Saria 2015). Bizentak baditu kaleak Azkoitian eta Gasteizen, eta beharbada laster izango du Bilbon ere, 37 urtez bizi izan zen hirian.

Gure ikerlanetan, orain arte, Bizentaren gabon kanta inprimatuak aztertu ditugu (1818-1832), baita “Carlistenac” bertsoak (1837). Ikerlan honetan beste urrats bat egin nahi izan dugu, gabon kanten arteko kideetasunak aztertuz eta egilea nor izan daitekeen bilatuz. Zehazki, ea Bizentarenak ote diren Uriarteren bildumako gabon kanta gehienak. Azterketaren ondorioz, uste dugu zortzi gabon kantak osatutako multzo bat, ustez karlista gerratekoa eta gerra bukerakoa, harena dela. Kideetasunak aintzat hartuta, beharbada geroagoko beste zazpi gabon kantaren egilea ere izan daiteke, gure ustez. Ez dugu baztertzen, jakina, Uriarte bera edo Juan Jose Mogel edo beste norbait izatea Uriarteren bildumako gabon kanta batzuen egile. Baina uste dugu probableagoa dela Bizenta Mogel izatea Uriarteren bildumako multzo handi baten egilea. Funtsean, susmoa dugu Bizenta Mogelek 1832tik aurrera ere, eta beharbada bere azken urtetaraino, jardun zuela gabon kantak ontzen.

Bigarren puntu bat ere argitu nahi izan dugu artikuluan honetan, 2009an esandakoa ezeztatuz: Abandoko S. Bizenteko kantak (1814) ez direla Bizentarenak, fr. Pedro Astarloarenak baizik. Hirugarren puntu bati ere heldu diogu, nahiz ez hainbesteko sakontasunez: “Carlistenac” bertsoen egileak, ustez Bizenta Mogelek, bertsoetan esaten duena bere testuinguru historikoan kokatzeari. Kontu horretaz, ageri da karlista gerratean bertsoak ondu zirela euskaldun gudari errealistei bihotz emateko.

7. BIBLIOGRAFIA.

Altzibar, X. 1992. *Bizkaierazko idazle Klasikoak*. Bizkaiko Foru Aldundia.

1996. "Juan Antonio Moguel y su obra literaria", *Los escritores. Hitos de la literatura clásica euskérica*. Fundación Sancho el Sabio. 323-358.

2008. "Bizenta Mogelen gabon kantak eta 1828ko bertsoak". *Bidebarrieta. Bilboko Giza eta Gizarte Zientzien aldizkaria*, XIX. 25-104.

2013. "Eusebio Maria Azkueren nortasuna eta harreraz argitasun batzuk. Harenak ote dira "Carlistenac" bertsoak?", *Euskera* 2013, 58, 2, 433-483.

Euskaltzaindia. Azkue Biblioteka. Artxiboa. Bertso berriak. KEH-10.

Arejita, A. "2002. "gaboneko kantak Bilbon", *Bilboren 700. Urteurrena. Hizkuntza gunea*. Deustuko Unibertsitatea. 281-324.

Kortazar, J.—Billelabeitia, M. 1987. *Poesía bascongada. Dialecto vizcaino*. Bizkaiko Foru Aldundia.

Larrañaga, L. F. 1970. "El proceso inquisitorial de Juan Antonio Moguel y Urquiza", BAP, 264-277.

Santamaría, J. M., "Testimonios literarios británicos referentes a su participación en la primera guerra carlista", *Symbolae Ludovico Mitxelena septuagenario oblatae*. J.L. Melena (ed.), Vitoria-Gasteiz, 1985.1263-1270.

Irigoyen, A. 1977. "Bilbo eta euskara", *Euskera*, XXII. 411-419.

Pagola, R.M. eta al. 1992. *Bonaparte Ondareko eskuizkribuak: Bizkaiera*, 3 lib.

Uriarte, Fr. J. A. *Poesía bascongada. Dialecto vizcaino*. eskuizk. Arantzazuko komentua. Ik. Kortazar, J.—Billelabeitia, M.

Villancicos que se han de cantar en la solemne Misa del sagrado nacimiento

de nuestro Señor y Redentor Jesu-Christo, en el Real é Imperial Convento de nuestro Padre San Francisco. Puestos en música por el P. Fr. Antonio de Zabala, Vicario de Coro de dicho Convento. A.

Villancicos que se han de cantar en la solemne misa del sagrado nacimiento de nuestro Señor, y Redentor Jesu Christo, en el Real é Imperial Convento de nuestro Padre San Francisco, de esta Noble Villa de Bilbao. Año de 1803. Puestos en música por el P. Fr. Antonio de de Zabala, Vicario de coro de dicho Convento.

Gavoneco cantac cantauco dirianac otsandico Mezan. Jaungoicoen Semien jaiotzaco egunetan: gurtu edo adoracenda primilizarreco elexa Santiagocuan cein dan Bilboco Uri-linarren Vizcaico Jaunerendean. Iminiric otsanquidan Don Pedro Estorqui maisuba ostabatzacoa gaiti. 1813 urtean.

Gaboneco cantac Vizcaitarrentzat, Jaiotzaco pazco egunetan poztuteco. 1815 garren urtian oidan leguez. Bilbaon: D. Pedro Antonio Apraizen moldeteguian.

Gaboneco osaste o cantac Jesu Cristoren Jaijotzeco-enac Vizcaitarrentzat bere Jaijotzeco eran; Gogo gozoagaz cantaduteco; 1816 garren urtian oidan leguez Jaijo barrijari. Bilbaon: D. Pedro Antonio Apraizen moldeteguian.

Gaboneco cantac vizcaitarrentzat, Jaiotzaco pazco egunetan poztuteco oidan leguez, 1817 garren urtian. Bilbaon: D. Pedro Antonio Apraizen moldeteguian.

Gaboneco cantac / vizcaitarrentzat, / Jaiotzaco Pazco egunetan poztuteco / oidan leguez 1818 garren urtian. Bilbaon. D. Pedro Antonio Apraizen moldeteguian. Biardan bai emonagaz.

Gaboneco cantia vizcaitar / guztientzat, euscaldun / emacume batec ateria 1819. garren urtian / Abandoco elexatian.

Gabon gaberdico meza ots andicuan cantauco dan cantia 1820 garren urtian Santiagoco Elexan Biboco Urijan. Bilboon: José Basozabalen silluteguiyan 1820 garren urtian.

Gaboneco osaste, / edo cantac / vizcaytarrentzat 1824 garren urtian.

Gaboneco berba neurtu, / edo versuac eusqueraz / Vizcayco nequezalientzat.
1825. garren urtian. Bilbon: J. Basozabal-en sillutegiuyan: Artecallian num.
41.

Gaboneco osaste, edo berba neurtuac, vizcaytarrentzat. 1826. garren urtian.
Bilbon: J. Basozabal-en sillutegiuyan Artecallian: num. 41.

Gaboneco cantac / edo verba neurtubac / 1828 garren urteraco. Bilbon:
Basozabal eta Jauregui-en sillutegiuyan.

Gaboneco cantac / Jesusen / jaiotziaren gañian / 1829 garren urteraco.
Bilboon: José Antonio Jaureguien sillutegiuyan.

Gaboneco cantac / Jesusen / Jaiotziaren ganian / 1831 garren urteraco.
Bilboon: Eusebio Larumbeen sillutegiuyan.

Gaboneco cantia / Jesusen / Jaiotziaren ganian / 1832 garren urteraco.
Bilboon: Eusebio Larumbeen sillutegiuyan.

Vizcai guztiz linargui eta leyalac Don Fernando 7º eta Maria Josefa Amalia
bere jaun eta jaubiei baguillaren eta 16, 1828 garren urtian.

Zabala, A. 1992. *Karlisten leenengo gerrateko bertsoak.* Auspoa.
----- 2012. *Bilboko gabon kantak (1755-1832).* Auspoa.

Laburdurak

Ast: fr. Pedro Astarloa.

BM: Bizenta Mogel.

car: "Carlistenac" bertsoak (ik. Uriarte).

GK: gabon kanta.

inc.: incipit (hasiera).

PB: *Poesia Bascongada, dialecto vizcaino* (ik. Uriarte).

UD: *Urteco Domeca* (I, 1816; II, 1818).

8. ERANSKINAK.

I. SAN BIZENTE ABANDOKOAREN ELEXAN KANTADUKO DIRIAN KANTAK

(Antonio Zabalak dakarren erara: *Frantzesteko bertsoak*, II, 1991, 27-31. Or., Auspoa, 213. Geuk jarriak dira duten parentesi arteko [sic] zalantza adierazleak eta galdera markadun formak.

Maiatz-Pazkuako bigarren egunian, zeinetan jausten dan San Fernandoren eguna bere, eta egiten jakan piestia Ama Birjiniaren sorrera edo Konzepzioiari [sic] eta eskerrak emoten jakazan Jaunari gure errege Fernandoren etorreria gaitik.

Poztu gaitetz [sic; zaitez?] lau jaietan
 Maiatz-Pazkua onetan:
 Done Marijen sorreran,
 frantzesen urtaieran,
 San Fernandoren egunian,
 Fernando errege dogunian.

ARINTXUBA
 Poztu gaitzean
 egun onetan,
 eskerrak millaz
 Jaunari,
 mesede andijak
 eginagaitik
 gure España'ko
 lurrari.

1/ Birjina Ama Marijak,
 grazijan sorturik,
 ez eban iñoz euki
 orban, ez errurik.
 Ederrik urten eban
 oitarren aotik, (sic) [goitarren?],
 izate artu ebenak

baño lenagotik.

2/ Ezkutape onetan
da gure zainle,
jar leku garaijetan
erregen ipinle.

Sendo zagoz, España,
bere eskupian,
ez zaitez bildur izan
bere egapian.

3/ Sebilla artu baeban
Fernando santubak,
indarra emon eutsan
grazijan sortubak.
Sendaturik Fernando
Ama Birjiniak,
azpiratu zituban
mauru erregiak.

4/ Ez inoz uste izan,
españar andijak,
azturik gaukazala
Birjina Marijak.
Ezta inoz amaitu
bere errukija,

...txe [oraintxe? (Zabala) alaintxe?] agiri da
au dana egija.

5/ Eukan frantzes zitalak
Fernando guria
gugandik txito urrin,
au zan esturia!
Zan gure gurarija
bera ikustia,
baña etzakun erraz
bera eukitia.

6/ Jaungoiko errukitsu
 on eta bigunak
 dakarguz Fernandogaz
 ugari ondasunak,
 gure negar malkuak
 begitik kentzeko,
 gure biotz leijalak
 pozez aseteko.

7/ Jaijorik eguzkija
 gau illun ostian,
 guztia ifinten dau
 argizko pozian.
 Alaintxe zuk, Fernando,
 emen sartubagaz,
 España bete dozu
 olgura andijagaz.

8/ Katigu zengozala
 erreinuz kanpotik,
 lan nekia zabal zan
 España guztitik.
 Jarri zadiz, Fernando,
 oasaben [aasaben?] aulkijan,
 bakia izan daigun
 inguru guztijan.

9/ Galdu gura badabe
 okerrak fedia,
 kendu gure artetik
 Jaunaren legia,
 zapaldu begiz laster
 daukazun indarrak;
 erre, kiskildu begiz
 gar eta txingarrak.

10/ Inok Elexien kontra

ezer esaten dau?
 Ez eijozu parkatu
 barriketa zital au.
 Garbirik jaon daizun
 zure erlijinoia,
 irme sendatu eizu
 Inkisizinoia.

11/ Jaunak jaon zaitzala,
 Fernando maitea,
 euki dagigun zugaz
 zorijon betia.
 Izan dedin ugari
 zure on egina,
 artu daigun guztijok
 zeruko atsegina.

II. “GABONGO CANTAC”, FR. JOSE ANTONIO URIARTEREN *POESIA BASCONGADA* BILDUMAKOAK, USTEZ BIZENTA MOGELENAK.

II.1. GABONGO CANTAC: “Barri guztijen pozgarrijena” (inc.) (Uriarte, PB, eskuizk., 217-219; Kortazar–Billelabeitia, 132-134)

Estribilluba

Barri guztijen pozgarrijena
 Bart ainguerubac emonic
 Artzainhubacaz laster Belena
 Guazan guztijoc pozturic:
 Zain daucagu Jesus seinchuba
 Bart gaberdijan jaijoric.

1. Alperric Gabonetan
 Eguna laburra,

Mendi ta ibarretan
 Sarritan edurra:
 Pozac berotzen ditu
 Guizonen vijotzac
 Yñor quiquilldu baric
 Ez asse [axe 'haize'] ez otzac.

2. Egun benetan dontsu,
 Gabonetacuac;
 Urteoro ta beti
 Atseguíñezcuac:
 Alan ciran lenago
 Alan igazcuac:
 Cer dabe guichijago
 Orain aurtenguac?
3. Millaz urte aurretic
 Zana aguinduba,
 Doncella garvi baten
 Erraico frutuba;
 Jaungoico eguijazco
 Batera guizona,
 Jaijo zalaco dogu
 Eztitsu Gabona.
4. Celan Ygarlac esan,
 Alan gaberdijan,
 Jaijo jacu bart Jesus
 Belengo urijan:
 Asaben gurarijac
 Osaro beteric,
 Cerubac eta lurra
 Bitzuboc pozturic.
5. Doncella bat dau ama
 Guztija garbija
 Ceruco lora eder

Ycena Marija
 Ascachu bat cumia
 Abere artian
 Bere umiltasunaz
 Gomuta gaitian.

6. Artzañac ordu atan
 Luan gozaturic_
 Baña aingueruben soñuz
 Laster esnaaturic;
 Arin aringa duaz
 Seña billatzera
 Baita bere oñetan
 Pocic auzpantzera.

7. Marija eta Jose
 Berari beguira
 Ta aberiac bere
 Ynguruban dira:
 Ytola Jaureguitzat
 Lastuac cumia...
 Mundutar arruentzat,
 Au bai escolia!

8. Orain guri jaocu
 Yspillu onetan
 Sarri beguiratzia
 Gabon egunetan
 Esquintzari garbijac
 Jesusi eguinic
 Doez bete gaitian
 Laster beraganic.

9. Baña cetaco dira
 Ascoren gabonac
 Ce onra artu oi dau
 Gure Jesus onac?

Bacoren jayotzia
 Jat irudituten
 Ycusiric gentia
 Alan moscortuten.

10. Zoragarrija dabe
 Ardao gozua,
 Beti gora goraca
 Pichar ta basua
 Nai dala erijotza
 Nai dala jaijotza
 Beti da tabernaruntz
 Ascoren lorratza.

11. Lelengo asieran
 Guizon izan arren
 Laster dira guelditzen
 Macur eta erren:
 Beguijac chiqui chiqui
 Ezpanac adurrez,
 Asco icusten dira
 Damuz gaur Gabonez.

12. Ez da alan jarriric
 Guizon coldar danic
 Premiña, naibague, ta
 Ez zorren bildurric:
 Alperric confijantzaz
 Atera edana,
 Au da zorigaistuan
 Ycusi oi dana.

13. Baldin emacumiac
 Badira onetan
 Cerchubait zaletuten
 Gabon egunetan,
 Berbia izango da

Ardura bagaric
 Ez dabe alacuac
 Coplaren biarric.

14. Ay cein zoro zororic
 Juacun munduba!
 Azquenic zuri Jesus
 Guztijen contuba:
 Arguitu gaizuz Jauna
 Bigundu vijotzac
 Gracijaz bete gaizan
 Gaur zure jaijotzac.

II.1.1. [ALDAERA BAT]:

(Uriarte, PB, eskuizk., 233-235; Kortazar–Billalabeitia, 139-141)

[Estribilloa]

Urteric urte, beti Gabona
 Poz andijacaz jatorcu:
 Jesus jaijo da, alan Belena,
 Artzañac aurrez ditugu.
 Guc bere numbait euren ondoren
 Laster aurquitu biogu.

1. Jaungoicua izanic
 Guztija altsuba
 Dago aragui baten
 Guizonaz batuba:
 Amodijo guztijen,
 Au da azcarrija
 Adanen semeentzat
 Ondo pozcarrija.
2. Alperric esquiñijen
 Epia lucia,
 Beti jacu beteco

Jaunaren berbia.
 Alan etorri jacu
 Seme Jaungoicua
 Aitac gure amorez
 Esquiñitacua.

3. Negar, cizpuru eta
 Erregu luciac
 Aurrez izan cituzan
 Bere jaijotziac:
 Ez da cetan arritu
 Arima justubac
 Laster nai izatia
 Jesusen frutubac.

4. Beteric demporia
 Jaijo zan seinchuba,
 Ceñentzat guichi diran
 Ceru ta munduba:
 Belengo uri chiqui
 Entzute baguian,
 Ta guero dontsubena
 Guztijen artian.

5. BERDINA

6. Aingueruben soñubac,
 Artzañac entzunic,
 Billatzen dabe laster,
 Eta aurquituric,
 Vijotz samurtubacaz
 Dabe adoretan,
 Jesusec dituzala
 Gracijaz betetan.

7. Ceruco izar batec
 Dacaz Erreguiac:

Alperric izan guztiz
 Luciac bidiaç:
 Eguiñic esquiñijac
 Arturic sarijac,
 Zabaltzeco munduban
 Señaren barrijac.

8. BERDINA

9. BERDINA [Baña cetaco dira / Ascoren Gabonac?]

10. BERDINA

11. BERDINA [salbu izan arren, / / erren; / / /Eguijaz Gabonez]

12. BERDINA [aldaera batzuekin: Ez da alan jarrita / Guizonic coldarric:
 / Pobreza ta naibague / Ez zorren bildurric. / Alperric confijantzaz / Atera
 edana: / Au da gueijen gueijenez / Ycusi oi dana.].

13. BERDINA [salbu “Barrija izango da”, aurrekoan “Berbia izango da”]

14. BERDINA [salbu “Ay ce zoro zororic”; beste bertsioan “cein”]

II.2. GABONGO CANTAC: “Ongui etorri Gabon dontsuba” (inc.)

(Uriarte, PB, eskuizk., 221-223; Kortazar–Billelabeitia, 134-135) [9.
 bertsoan “Guerra aserriac”en ondoan, norbaitek jarrita: 1837]

Ongui etorri Gabon dontsuba
 Gazte ta zarren pozgarrija:
 Gure amorez Jesus jaijoric
 Dacar ugari gracia.
 Billatu bada aimbat lasterren
 Sein eder, sotil, garbija
 Ynguru ditu albo bijetan
 Josepe eta Marija.

1. Poztu gaur ainguerubac
 Gozatu guizonac
 Entzun ce barri onac
 Dacazan Gabonac:
 Ceruban poza, eta
 Lurrian baquia
 On ta benetacua
 Guztija guria.

2. Pecatubac ichiric
 Ceruco atiac,
 Ygues eban lurretic
 Guizonen baquiac;
 Baña erruquituric
 Jaungoico andijac
 Opa deuscuz Gabonez
 Gracija guztijac.

3. Berberac artu eban
 Gure araguija:
 Ama eguijazcua
 Doncella Marija:
 Beragandic jaijo zan
 Belengo urijan
 Negu illun otzeco
 Gabaren erdijan.

4. Ainguerubac bertatic
 Baquezco soñubac
 Cantau cituben anche
 Guztiz adjutubac
 Borondate oneco
 Guizon guztijentzat,
 Baña ez ecelanbere
 Gueisto ta donguentzat.

5. Ardizain leijal eta

Benetan garbijac
 Entzun ta beriala
 Ceruco barrijac
 Arin aringa duaz
 Seña billatzera
 Al dabenchu guztija
 Pocic esquintzera.

6. Ez ciran ez alperrac
 Euren esquinijac
 Chiquijac izan arren
 On eta garbijac:
 Borondate onaren
 Cuirra sarija
 Alan jarichi eben
 Ugari graciaja.

7. Ara bada guretzat
 Nun dogun bidia:
 Ceñec euqui al leijan
 Vijotza obia!
 Berac dau lasterrago
 Jesus aurquituco
 Beragan atseguíñez
 Da gaur gozatuco.

8. Mundu zabal onetan
 Alambere asco
 Zoricharrían dira
 Ez dabeenac naico.
 Vijotz malmuts galdubac_
 Cintzotu nai ecic
 Opa ez dabelaco
 Arguiric cerutic.

9. Alan esquiñi arren
 Jesusec baquia

Gorde nai ecic ascoc
 Beraren leguia.
 Mundubac sarri dituz
 Guerra aserriac (1837)
 Luciferrec eguiñic
 Onetan barriac.

10. Luciferrec izanic
 Lurrian lagunac
 Ez guichi aspaldijan
 Ondo ezagunac
 Agaitic daruaguz
 Alaco egunac
 Gura izan ez arren
 Jesus ain bigunac.

11. Orregaitic beragaz
 Gaitian bategin
 Ondo daqui seinchubac
 Euracaz cereguin (sic).
 Jarri beragaz ondo
 Ez gara galduco
 Arerijo guztijac
 Ditugu goituco.

12. Euscaldun prestu, garbi
 Ta beti leijalac
 Emon arren Jesusi
 Benetan esquerrac.
 Orretaraco ara
 Emen zortzicua
 Gueure anchinacuen
 Mintzoeracua.

13. Jaunac bacarric daqui
 Nostic noracua
 Vizcaijan izan oi dan

Euscal zortzicua.
 Ez daigun iñoz aztu
 Berbeta gozua
 Gueure asabetatic
 Etorritacua.

14. Asco zorigaistuan
 Gure egunetan
 Burubac austen dabiltz
 Frances erderetan.
 Eusqueria azturic.
 ¡Au negargarrija!
 Quendu bedi gugandic
 Alaco egarrija.

15. Jaijotzaco eguna
 Guztiz egoquiya
 Jaristeco cerutic
 Nai dogun guztija.
 Gabon zorijoneco
 Atseguingarrija
 Garaitziaren Ama
 Doncella garbija.

II.3. GABONGO CANTAC: “Arin bai arin, guzti guztijoc” (inc.)
 (Uriarte, PB, eskuizk., 225-226; Kortazar–Billelabeitia, 135-138).

[Estrib.]
 Arin bai arin, guzti guztijoc
 Beingo batian Belena.
 Gurari onaz eldu gaitian
 Jaijo jacun Jesusgana
 Gure beguira dago seinchuba
 Jaungoico eta guizona.

1. Erroma guztijaren
     Ycara izanic
     Augustori berari
     Arpegui emonic
     Jesusen jaijotzaco
     Egun egunetan
 Euscaldunen [sic; à euscaldunac] egozan
     Baquiac cantetan.

2. Erromac mempeturic
     Munduric gueijena
     Ona bialdu eban
     Genteric onena
     Egercitu andijac
     Alcarren pocian
     Batzuc eldu orduco
     Bestiac atzian.

3. Ecec bildurtu бага
     Cantabro euscaldunac,
     Galdu baño lenago
     Euren legue onac,
     Yll, diñue, guztijoc
     Baña ez azpiratu...
     Ez gaituz oraindiño
     Arrotzec garaitu.

4. Agripac icusiric
     Euren baloria
     Erromaco soldauben
     Bildur icaria
     Baquia eguiten dau
     Ychiric atiac:
     Eurenagaz urtenic
     Euscaldun maitiac.

5. Orduban bete ciran

Egun icentaubac
 Osotuteco esquintza
 Zorijonecuac
 Ta alan gaberdijan
 Belengo urijan
 Jayo izan zan Jesus
 Gabaren erdijan.

6. Poztasunac guztijac
 Vijotz garbijetan
 Aurquitu biar dabe
 Orain gabonetan:
 Cerubac esquiñiric
 Betico baquia
 Aingueruben bitartez
 Ay au albistia!

7. Pecatubac loturic
 Adanen semiac,
 Ez euquen noc urratu
 Betico catiac;
 Baña erruquituric
 Aita Jaungoicua
 Artuten dau neurri bat
 Arritutecua.

8. Esquintzen dau semia
 Araguiz jantziric
 Yminteco guztijac
 Locarri bagaric.
 Orra or ascatura
 Adanen semiac:
 Urraturic pecatu
 Guztijen catiac.

9. Asaba ta Ygarla
 Asco arguituric

Poztu eben munduba
 Sarritan esanic
 Noz, celan eta nundic
 Bere jatorrija:
 Ama izango zala
 Doncella garbija.

10. Esquepe pobre bat da
 Bere jaureguija;
 Bacarric daucazala
 Jose ta Marija.
 Urreratuten dira
 Ango aberiac,
 Berotzeco seinchuba
 Euren arnasiaz.

11. Ceruco ainguerubac
 Artzañac pozturic
 Arin aringa duaz
 Belena zurturic.
 Aurquituric seinchuba
 Lastuen ganian
 Bertan auzpaztzen dira
 Abereen artian.

12. ¡O cein arrigarrija
 Jaijotza barrija!
 Munduco beguijetan
 Ain negargarrija.
 Ceru eta lurraren
 Erregue osuac
 Ecereztzat botaric
 Munduco gozuac.

13. Lelengotic gura dau
 Guizona arguitu
 Lurreco ondasunac

Ez daijen ichutu
 Etorriric guztijoi
 Cerura deituten
 Betico atseguñac
 Guri esquiñiten.

14. Bere esquintsarijac
 Dira beticuac
 Baque, poz ta atseguin
 Amaibagacuac
 Alan gura dabenac
 Beragana batu
 Daique bere vijotza
 Gabonez gozatu.

II. 4. [GABONGO CANTAC]: “Beti beti dira Gabonac”
 (Uriarte, PB, eskuizk., 227-228; Kortazar–Billelabeitia, 137-138)

Etribilluba

Beti beti dira Gabonac
 Poz, ta atseguñez betiac;
 Baña aurten ganez eguinda,
 Barrez olguetan gentiac.
 Au da leijaltasunaren sarija:
 Jaunac dacar gaur pozcarija:
 Garaitziaren azquenian
 Ondochu gozatu gaitian.

1. Udia igarota
 Jatorcu neguba
 Odei ta lañuacaz
 Sarri illunduba:
 Cec bada poztu daique
 Guizonen vijotza,
 Orduban ez baletor
 Jesusen jaijotza?

2. Baña alper alperric
 Laburrac egunac:
 Gabac barriz ain luce
 Otz ta assedunac:
 Edur ta nai indrisca
 Chingor ta izotza;
 Gabonac poztuco dau
 Guztijen vijotza.
3. ¿Celan izango ez da
 Gabonetan poza,
 Gomutau eraguiñic
 Jesusen jaijotza?
 Lurrian aguerturic
 Jaungoico guizona
 Atseguingarri dogu
 Betico Gabona.
4. Aingueruben soñubac
 Lelengo barrijac
 Entzun izan cituben
 Belengo mendijac:
 Artzañac aurrerengo,
 Ychiric ardiyac
 Batu izan cituzan
 Gabon gaberdiyac.
5. Alcarren leijan duaz
 Belengo urira,
 Estropezu bagaric
 Ceruco arguira:
 Aurquituric bertatic
 Sein jaijo barrija,
 Nequia aztu, eta
 Poza zan guztija.
6. Jose eta Marija

Jesusi begira:
 Ta aberiac bere
 Macurtuten dira:
 Artzañac arrituric
 Mirari onetan,
 Pocic auzpaztzen dira
 Jesusen oñetan.

7. Chabola chicarchu bat

Dabe jaureguija,
 Asca bat lastuacaz
 Jesusen toquiya:
 Ceru lurren jaubiac
 Dauca bai abija!...
 Azpiratzeco guztiz
 Gure arroquerija.

8. Borondate oneco

Guizonen baquia,
 Da jaijotza onetaco
 Aingueru cantia.
 Humillau gaur vijotzac
 Adanen semiac,
 Yzango baditugu
 Ceruco baquiac.

II.5. GABONGO CANTAC: Eldu da (inc.)

(Uriarte, PB, eskuizk., 229-231; Kortazar–Billelabeitia, 138-139)

Eldu da, eldu da ain gura zana
 Gabon pozgarri dontsuba:
 Yñoz baño da egoquijago
 Orain munduban soñuba.
 Gabonez ondo gozatu бага,
 Celan igaro neguba?

1. ¡Nosbait biar al eban
Mundubac gozatu!
Anchiñaco negarrac
Pocian aldatu.
Gaur bada barri onac,
Entzula maitiac,
Gozatu biar gaitu
Eurac entzutiac.

2. Eguzqui ederraren
Chimpart ain arguijac
Deseguin oi ditube
Yllumpe guztijac:
Alan gaurco Belengo
Mirari andijac
Pocera birau ditu
Naibague guztijac.

3. Miqueas Ygarliac
Celan lenaz esan,
Alan Jesus maitia
Belenen jaijo zan.
Ysaiasen erara
Ama Doncellia:
Ara gure artian
Baque emollia.

4. Abenduco ogeui, ta
Laugarren gabian
Chabola illun baten
Asca zatarrian,
Dacusecu Jesus ona
Gureztat jaijoric
Aberiac berari
Beguiria zurturic.

5. Aingueruben soñubac

Menditic asiric,
 Artzain prestubac datoz
 Guztija ichiric:
 Aurquituric seinchuba,
 Jose ta Marija:
 Noc lei adierazo
 Euren poz andija?

6. Ceruco gozotasun
 Arrigarri baten
 Darue gau dontsuba
 Esquerrac emoten:
 Ecin aspertu dira
 Jesusi beguira
 Aingueruben soñubac
 Yssiltzen ez dira.

7. Alan Gabongo gabac
 Entzute andija
 Munduban euquitia
 Ez da mirarija:
 Beragaz oi badacar
 Poz ta alegrija;
 Jesusen jaijotzatic
 Jatorcu guztija.

8. Baña jaijotza onen
 Poz ta alegrijac
 Yzan biar dau beti
 On eta garbijac:
 Bere esquintzarijac
 Baque ta gracia:
 Ynfernuba goituta
 Betico sarija.

9. Ascoc charto aituric
 Cer dan alegrija,

Mundubaren erara
 Nai leuque guztija:
 Celan daben bacochoac
 Vijotzeco griña,
 Atara zuzentzen dau
 Bere aleguiña.

10. Batzuc jan edanera
 Guztiz etsiguiric
 Larregui edan baga
 Ez dauque Gabonic:
 Beguijac ichi arte
 Picharren onduan:
 Autso, ecac-ca dagoz
 Centzuna auzuan.

11. Apaindurija, eta
 Olgantza nasaijac
 Dira beste batzuben
 Gabongo sarijac.
 Baña eroquerija
 Ez da alegrija,
 Ez olgantzia bere
 Ez bada garbija.

12. Alegrija guztijen
 Yturri vicijac
 Yzan biar dau Jesus,
 Ta bere gracijac:
 Borondate onagaz
 Badogu billatzen
 Deuscuz guztiz ugari
 Guztijoi aguintzen.

13. Alegre, otsan, eta
 Garbijac izaten,
 Da beragan bacarric

Egijaz icasten.
 Ce zorijonecua
 Bere escolia!
 Echian poza, eta
 Campuan baquia.

14. Dendatu bada orain
 Guztijoc onetan
 Alegrija garbi bat
 Aurten Gabonetan:
 Centzuna galdu baga
 Edan biar dana:
 Urtian bein bacarric
 Daucagu Gabona.

II.6. GABONGO CANTAC: Ydigui bitez (inc.)

(Uriarte, PB, eskuizk., 239-240; Kortazar–Billelabeitia, 141-142)

1. Ydigui bitez laster
 Ceruco atiac
 Erregututen eben
 Aitalen tristiciac:
 Orain barriz beteric
 Euren gurarijac
 Gaucaz guztiz aseric
 Gaurco pozcarijac.
2. Barri on, ta gozuac
 Daucaguz Belenen:
 Guazan arin aringa
 Bertara lenbaitlen
 Ceruco eguzquiija
 Araguiz jantziric
 An aurquituco dogu
 Oneraz beteric.

3. Aingueruben soñubac_

Deuscu lagunduco:
 Baita izar arguijac
 Bera aurquituteco.
 Patarijac daucaguz
 Arnasa emoten:
 Bera barriz esquepe,
 Ta ascachu baten.
4. Guizonen pecatubac

Dator deseguiten_
 Viciera barri bat
 Guri eracusten.
 Betico glorijara
 Guztijoi deituten:
 Ychutuba biar dau
 Ez dana poztuten.
5. Jose eta Marija

Berari beguira,
 Soñeco zar batzucaz
 Estaldubac dira:
 Ta cristiñau arruac
 Eurac icusiric
 Ez dira gueldituco
 Guztiz lotsaturic?
6. Celan etzungo dira

Jesusen oñetan,
 Sarturic dagozanac
 Campoco modetan?
 Cembat zoraquerija
 Orain aspaldijan?
 Ez da cetan estaldu,
 Dagoz aguirijan.
7. Erbestetu betico

Campoco asmuac
 Soñeco ta ostian
 Galdu ta arruac:
 Legue zar, ta garbijan
 Yraun beti sendo:
 Alan izango gara
 Vizcaitarrac ondo.

8. Baña cetaco dira
 Ascoren Gabonac;
 Baldin badirudije
 Bacoren egunac?
 Ardaoz bete bete
 Au da poz bacarra:
 Alperric beguijetan
 Gossian becarra.

9. Buruba euqui arren
 Ondo urdinduba:
 Ta izan arren beti
 Euli epelduba,
 Dempora baten, diño,
 Nilaco mutillic...!
 Orain ez da icusten
 Len laco conturic...

10. Emacume ascoren
 Gosseco estula
 Baita guizon batzuben
 Egarrri astuna:
 Nundic nora datorren
 Da gach ezaguna:
 Argui larreguic dacar
 Ondoren illuna.

II.7. GABONGO CANTAC: “Daigun, daigun, daigun guztijoc” (inc)
 (Uriarte, PB, eskuizk., 237; Kortazar–Billelabeitia, 141-142)

Daigun, daigun, daigun guztijoc

Gabonari jatorcana:

Emon Jesusi ongui etorrija

Ta guero etsigui beragana (Ezarri trago ona). El sacristán aguado.

1. Neguba izan arren

Otz, eta gogorra

Loraturic dacusgu

Jeseren cigorra:

Eguzquiya gau erdiz

Daucagu jaijoric

Ta gauric illunena

Egun biurturic.

2. Ceru zabal guztija

Dabena betetan,

Esquepe estu batec

Dau gaur cabietan.

An aingueru guztijac

Oñetan etziñic

Emen abere batzuc

Ez beste lagunic.

3. ¡Cembat mirari dacus

Gaurco gau onetan

Gure fede laburrac

Altara orretan!

Doncella bat ama, ta

Beste bat aitatzat

Seinchu betico au da

Jaungoico guizon bat.

4. Emparaubac jaijota

Dirian artian

Su onduan berotzen,
 Edo oe epelian;
 Bera asse [axe] otzetan,
 An dago billosic,
 Lasto zatarra baño
 Beste estalqui baric.

5. Mirari oneec baño
 Bat da andijagua
 Zure esquerric eza
 O guizon gaiztua.
 Bada mirari oneec
 Zugaitic eguinic
 Zagoz zu alper ori
 Oean etzunic.

6. Garija ta ardauc
 Ugari ta merque:
 Sagar ta gaztañiaz
 Gambaria bete.
 Ardauc ez euquiric
 Lengo malecija,
 Ez gaitu moscortuco:
 Edan cia cia.

II.8. GABONGO CANTAC: “Guiza-aldi osuac” (inc.)

(Bizkaiko Aldundiko Liburutegia, Bv-85, Pagola, R.M. et al. *Bonaparte Ondareko eskuizkribuak: Bizkaiera*, 3 lib., 1992. Euskaltzaindiaren Artxiboan kopia bat eskuizkribuz: Bertso berriak, KEH-10. Kopia horren letra ez dirudi Uriarterena ezta BMrena. Bestalde, azken bertsoa falta zaio, dirudienez.

Hona zer dioten argitaratzaileek (Pagola et al.): “Gonzalez Echegaray–Arana Martijaren katalogoan (1989, 96) Carmelo Echegarayk bere “Informe”-an ematen duen gaztelerarako izenburua ezartzen dute: “Canciones de Navidad. Composición anónima en vascuence vizcaino. Siete octavos de arte menor”.

“Ez da argitaratu eta Ruiz de Larrínagak (1954, 266) 1858ko otsailaren 19an Bonaparte printzeari igorri zitzaion gutunean eskuizkribu hau izan zitekeela uste badu ere ez da horrela izan daitekeenik batere argi ikusten”.

Gure argitalpenean aintzat hartuko ditugu bai Pagola eta abarren argitalpena, baita KEH-10 kopia, baina bi horiek Bizenta Mogelen idazkerarekin erkatuta ematen dugu testua, oin-oharrean azalduz gure aldaketak eta horretarako arrazoiak.

1. Guiza-aldi⁷⁸ osuac,
 Millaca urtiac
 Ygaro oi⁷⁹ cituan
 Negarrez gentiac,
 Noz Yzango ete zan
 Gugazco baquia
 Ediguiric⁸⁰ betico
 Ceruco atia.

2. *Ygarlac*
 Abacuc⁸¹ esan euscun
 bayta Ysayasec⁸²
 Premiña yzango ebala
 Jayozan Jesusec⁸³
 Ytasca⁸⁴ zar, zar baten
 Ypinico zala
 Aberien artian

78. Gure Gurasuac, / igaroten cituben / guiza-aldi osuac (GK 1819, 11). Guizaaldi (Pagola et al.).

79. BMren GK inprimatueta *oi* agertzen da: Beragaz oi badacar / Poz ta alegrija, Eldu da 7. *boy* (Pagola eta al., KEH-10).

80. Forma bakana, OEHn ere ageri ez dena. Ez ote da kopistaren hutsa? BMk *edegi* darabil: edeguiten, GK 1820; edeguico, edegui, GK 1824; Berac edeguico dau / Ceruco atia, GK 1828. Baita *idigi*: “Ydigui bitez” hasten den GKn.

81. Abanic ésan éuscun (Pagola et al.), Abacuc ésan éuscun (KEH-10).

82. Ysayasec (KEH-10).

83. Ala *jaiotzan Jesusec* behar du? Ondoan hauxe ageri da: bardin / Jaiozan. Eta ondoko hori bertsoleerro bihurtu dute Pagola eta al. argitaratzaileek, baina guk uste ez datorrela egoki bertsoan, beraz kendu dugu.

84. Ylarca (Pagola et al.). *Ytola* darabil BMk beste behin: Ytola Jaureguitzat / Lastuac cumia..., Barri guztijen 7; KEH-10 kopian garbi aski ikus daiteke hitza (*Y-asca*).

Munduco osasuna.

3. Ce soñu desbardiñac
dantzuzan⁸⁵ munduac
Cerubac opa doscun
Atseguíñezcuac,⁸⁶
Barriz guizonac davilz
Alcar amaituten
Erdu Jesus maitia
Gustioc baquetuten.

4. Eguala mundua
Premiñaz⁸⁷ beteric
Gach eguiñen⁸⁸ pisua
Ecin aldenduric
Aguertu zan Edaári
Gustiz Eztitsua⁸⁹
Galgarrijac galtzeco
Chito ajutua.

5. Salvaguilla maitia
Jaijo da Belenen
Bertara jua biar dogu
Gustioc lenbai-len⁹⁰
Artzain dontsu⁹¹ batzuen

---

85. Dantzusan (Pagola et al., KEH-10).

86. Multzo honetako beste GK batean *atseguíñezcuac*: Urteoro ta beti / Atseguíñezcuac, Barri guztijen 2. Atzeguínescuac (Pagola et al., KEH-10).

87. premiñas (Pagola et al., KEH-10).

88. 'gaizki eginen'. Gách-éguiñen (KEH-10).

89. *Eztitsu* agertzen da multzo honetako beste GK batean: Eztitsu Gabona, Barri guztijen 3. estitzua (Pagola et al.).

90. lenbat-len (Pagola et al., KEH-10).

91. BMen GKetan *dontsu* agertzen da: Egun benetan dontsu, Barri guztijen 2; dontsubena, aldaera Urteric urte 4; Darue gau dontsuba, Eldu 6; Ta benetan dontsutu, car XXI. dontzu (Pagola et al., KEH-10).

Esquepa⁹² batian
 Jesusa⁹³ jaio yacu
 Abere artian.

6. Poztu zaitze⁹⁴ bada
 Asaba dontsuac⁹⁵
 Abranen yllumpetan
 Zagozan yustuac⁹⁶
 Aguertu da cerutic
 Zubentzat⁹⁷ zoriya
 Arguitzeco betico
 Yllumpe gustiya.

Urte barriraco
 7. Jesus bere yzena
 Gaur ypini jaco
 Guizona salvetara
 Etorri dalaco
 Gaurtic asi da emoten
 Bere odol garvija
 Au⁹⁸ da arima zuzenen⁹⁹
 Betico sariya.

---

92. BMk *eska*pe eta *eske*pe darabiltza gehienetan: escape GK 1818, escapian GK 1819, 13. Esquepe pobre bat da / Bere jaureguiya, Arin bai arin 10; Bera barriz esquepe, Ydigui bitez 2; Esquepe estu batec, Daigun daigun 2.

93. *Jesusa* ageri da GK 1818koetan ere: aurquitu zan Jesusa, GK 1818 I, II; Jesusari bacarric, ibid. II, 9. Jesus a (Pagola et al.).

94. zaitze (Pagola et al.).

95. dontzuac (Pagola et al., KEH-10).

96. Justuac (KEH-10).

97. Zubentzac (Pagola et al., KEH-10).

98. Au (Pagola et al.).

99. *zuzen ez* da arraroa BMren GKetan: gabizan beti zuzen GK 1819, 26; zuzendu, ibid.

